

43/2013

Asiantuntija-avusteinen huoltoriitojen tuomioistuinsovittelu

Lausuntotiivistelmä

*oikeusministeriö
justitieministeriet*

43/2013

Asiantuntija-avusteinen huoltoriitojen tuomioistuinsovittelu

Lausuntotiivistelmä

27.9.2013

Julkaisun nimi	Asiantuntija-avusteinen huoltoriitojen tuomioistuinsovittelu Lausuntotiivistelmä
Tekijä	Anna-Kaisa Aaltonen
Oikeusministeriön julkaisu	43/2013 Mietintöjä ja lausuntoja
OSKARI numero	OM 1/31/2010
ISSN-L	1798-7105
ISSN (PDF)	1798-7105
ISBN (PDF)	978-952-259-321-4
URN	URN:ISBN:978-952-259-321-4
Pysyvä osoite	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-321-4
Asia- ja avain-sanat	käräjäoikeudet, lapsen huolto- ja tapaamisoikeus, siviiliprosessi, tuomioistuin- sovittelu

Tiivistelmä

Osassa käräjäoikeuksia on 1.1.2011 lukien kokeiltu asiantuntija-avustajan käyttämistä huoltoriitojen tuomioistuinsovittelussa. Oikeusministeriö esittää hallituksen esitysluonnoksessa laeiksi lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain, riita-asioiden sovittelusta ja sovinnon vahvistamisesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain sekä sosiaalihuoltolain muuttamisesta, että sovittelumenettely vakinaistettaisiin koko maahan. Lisäksi ehdotetaan, että huoltoriitojen tuomioistuinsovittelussa tarvittavien asiantuntija-avustajien järjestäminen säädettäisiin käräjäoikeuden hallinnollisen kanslian sijaintikunnan velvoitteeksi. Esityksen mukaan valtio maksaisi kunnille korvauksen asiantuntijapalveluiden järjestämisestä. Asiantuntija-avustajien pätevyysvaatimuksista säädettäisiin laissa. Menettelyn joutuisuuden varmistamiseksi säädettäisiin lyhyestä määräajasta, jonka kuluessa sovittelustunto olisi pääsääntöisesti järjestettävä. Sosiaalihuoltolaki tulisi jatkossa sisältämään viittauksen velvoitteesta järjestää asiantuntijapalvelut tuomioistuinsovitteeluun. Lait on tarkoitettu tulemaan voimaan keväällä 2014.

Oikeusministeriö pyysi 20.5.2013 hallituksen esitysluonnoksesta lausuntoa 40 taholta. Oikeusministeriölle annettiin 37 lausuntoa.

Valtaosa lausunnonantajista kannatti esitysluonnoksen keskeistä sisältöä. Vakinaistaminen ja valtakunnallistaminen koettiin lähes poikkeuksetta myönteisinä. Myös ehdotusta asiantuntijapalvelujen järjestämistä ja valtion korvausvastuuta kannatettiin laajasti. Lähes kaikissa lausunnoissa korostettiin asiantuntija-avustajan pätevyyden merkitystä. Suurin osa lausujista kannatti esitysluonnoksessa esitettyjä pätevyysvaatimuksia, mutta osa halusi edellyttää vieläkin tiukempia kriteerejä. Vain muutama lausunnonantaja halusi lieventää esitystä pätevyysvaatimusten osalta. Vaikka suurin osa kannatti tarkkaa määräaika sovittelustunnon järjestämiselle, asiasta esitettiin myös eriäviä näkemyksiä. Yleisessä pohdinnassa esille nousi erityisesti lapsen aseman vahvistaminen ja lapsen osallisuuden merkitys.

27.9.2013

Publikationens titel	Domstolsmedling i vårdnadstvister med hjälp av ett sakkunnigbiträde Sammandrag av utlåtandena
Författare	Anna-Kaisa Aaltonen
Justitieministeriets publikation	43/2013 Betänkanden och utlåtanden
OSKARI nummer	OM 1/31/2010
ISSN-L	1798-7105
ISSN (PDF)	1798-7105
ISBN (PDF)	978-952-259-321-4
URN	URN:ISBN:978-952-259-321-4
Permanent adress	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-321-4
Sak- och nyckelord	tingsrätter, vårdnad om barn och umgängesrätt, tvistemål, civilprocess, medling i domstol
Referat	<p>I vissa tingsrätter har det sedan den 1 januari 2011 på försök använts sakkunnigbiträden vid medling i vårdnadstvister i domstol. I utkastet till regeringens proposition med förslag till lagar om ändring av lagen angående vårdnad om barn och umgängesrätt, av lagen om medling i tvistemål och stadfästelse av förlikning i allmänna domstolar samt av socialvårdslagen föreslår justitieministeriet att medlingsförfarandet etableras i hela landet. Dessutom föreslås det att den kommun där tingsrätten har sitt administrativa kansli åläggs att ordna att de sakkunnigbiträden som behövs vid medling i vårdnadstvister i domstol finns att tillgå. Enligt propositionen ska staten betala ersättning till kommunerna för ordnandet av sakkunnigtjänster. Det föreslås att bestämmelser om kompetenskraven för sakkunnigbiträden utfärdas genom lag. För att säkerställa att medlingen genomförs snabbt ska det till lagen fogas en bestämmelse enligt vilken ett medlingssammanträde i regel ska ordnas inom en föreskriven, kort tidsfrist. Till socialvårdslagen ska fogas en hänvisning till skyldigheten att ordna sakkunnigtjänster vid medling i domstol. Lagarna avses träda i kraft våren 2014.</p>

Justitieministeriet begärde den 20 maj 2013 utlåtande om utkastet till regeringspropositionen av 40 instanser. Det inkom 37 utlåtanden.

Merparten av remissinstanserna understödde propositionens huvudsakliga innehåll. Nästan alla förhöll sig positivt till att medlingsförfarandet etableras och utvidgas till hela landet. Också förslaget om hur sakkunnigtjänsterna ska ordnas och om statens ersättningsskyldighet fick brett understöd. Vikten av sakkunnigbiträdets kompetens betonades i nästan alla utlåtanden. Största delen av remissinstanserna understödde de kompetenskrav som föreslogs i propositionen, men en del ville införa ännu strängare kriterier. Endast några remissinstanser ville lindra de föreslagna kompetenskraven. Trots att största delen av remissinstanserna understödde förslaget om att ett medlingssammanträde ska ordnas inom en föreskriven tidsfrist, framfördes det också avvikande meningar om frågan. Allmänna frågor som lyftes fram var behovet att stärka barnets ställning och barnets deltagande i processen.

SISÄLLYS

1	LUONNOS HALLITUKSEN ESITYKSEKSI JA LAUSUNTOPYYNTÖ _____	8
2	Yleistä annetusta palautteesta _____	9
3	Yksityiskohtainen palaute _____	11
3.1	Huoltoriitojen sovittelun vakinaistaminen ja valtakunnallistaminen _____	11
3.2	Asiantuntijapalveluiden järjestäminen kuntien tehtäväksi _____	15
3.3	Asiantuntijapalveluiden korvaaminen kunnille _____	18
3.4	Asiantuntija-avustajien pätevyyden varmistaminen _____	20
3.5	Asiantuntija-avustajan maksuttomuus osapuolille _____	26
3.6	Sovittelun joutuisuus _____	26
3.7	Sovittelukoulutuksen järjestäminen _____	32
3.8	Esityksen vaikutukset _____	33
3.9	Lapsen asema ja kuuleminen sovittelussa _____	34
3.10	Menettelyn toteutumisen seuranta _____	36
3.11	Eropalveluiden kehittäminen kokonaisuutena _____	37
3.12	Muita kehittämissuhteita _____	37

1 LUONNOS HALLITUKSEN ESITYKSEKSI JA LAUSUNTOPYYNTÖ

Osassa kärjäoikeuksia on 1.1.2011 lukien kokeiltu asiantuntija-avustajan käyttämistä huoltoriitojen tuomioistuinsovittelussa. Asiantuntija-avustajina työskentelee psykologeja ja sosiaalityöntekijöitä, jotka on suurimmalta osin saatu kuntien perheneuvoloista ja muusta sosiaalitoimesta.

Oikeusministeriö on laatinut luonnoksen hallituksen esitykseksi lapsen huollosta ja tapamisoikeudesta annetun lain, riita-asioiden sovittelusta ja sovinnon vahvistamisesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain sekä sosiaalihuoltolain muuttamisesta. Esitysluonnoksessa ehdotetaan asiantuntija-avusteisen huoltoriitojen tuomioistuinsovittelun vakainaistamista koko maahan. Lisäksi esitetään, että huoltoriitojen tuomioistuinsovittelussa tarvittavien asiantuntija-avustajien järjestäminen säädettäisiin kärjäoikeuden hallinnollisen kanslian sijaintikunnan veloitteeksi ja valtio maksaisi kunnille korvauksen asiantuntijapalveluiden järjestämisestä. Asiantuntija-avustajan pätevyysvaatimukseksi esitetään psykologin, lastenpsykiatrin tai sosiaalityöntekijän peruskoulutusta, tehtävän edellyttämää lisä- ja täydennyskoulutusta sekä kokemusta työskentelystä eroperheiden kanssa sekä riittävää suoman- ja ruotsinkielen taitoa. Menettelyn joutuisuuden varmistamiseksi säädettäisiin lyhyestä määräajasta, jonka kuluessa sovitteluistunto olisi pääsääntöisesti järjestettävä. Sosiaalihuoltolaki tulisi jatkossa sisältämään viittauksen veloitteesta järjestää asiantuntijapalvelut tuomioistuinsovitteluun. Lait on tarkoitettu tulemaan voimaan keväällä 2014.

Oikeusministeriö pyysi 20.5.2013 esitysluonnoksesta lausunnon 40 taholta. Pyydetyn lausunnon antoivat sosiaali- ja terveysministeriö, valtiovarainministeriö, Helsingin hovioikeus, Itä-Suomen hovioikeus, Rovaniemen hovioikeus, Espoon kärjäoikeus, Kymenlaakson kärjäoikeus, Oulun kärjäoikeus, Pirkanmaan kärjäoikeus, Pohjois-Karjalan kärjäoikeus, Pohjois-Savon kärjäoikeus, Satakunnan kärjäoikeus, Tuusulan kärjäoikeus, Vantaan kärjäoikeus, Espoon sosiaalitoimen perhe- ja sosiaalipalvelut, Etelä-Karjalan sosiaali- ja terveystieteiden perhe- ja sosiaalipalvelut, Helsingin sosiaalitoimen perheiden palvelut, Hämeenlinnan sosiaalitoimen psykososiaalisen tuen palvelut, Jyväskylän sosiaalitoimen psykososiaaliset palvelut, Tampereen sosiaalitoimen perhe- ja sosiaalipalvelut, Suomen Asianajajaliitto, Julkiset oikeusavustajat ry, Suomen psykologiliitto ry, Talentia ry, Suomen tuomariliitto, Suomen lakimiesliitto, Suomen kuntaliitto, Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, Lapsiasiavaltuutettu, Suomen evankelisluterilainen kirkko/kirkkohallitus, Mannerheimin lastensuojeluliitto ry, Miessakit ry, Yhden vanhemman perheiden liitto ry, Lastensuojelun keskusliitto, Ensi- ja Turvakotien liitto ja Pelastakaa lapset ry. Lisäksi Helsingin kärjäoikeus ja Isät lasten asiassa ry toimittivat oikeusministeriölle lausunnon.

Lausuntoa eivät antaneet Väestöliitto, Joensuun kaupungin sosiaali- ja terveystieteiden palvelut, Lapin kärjäoikeus ja Pohjanmaan kärjäoikeus. Helsingin hovioikeus ilmoitti kirjallisesti, ettei se anna lausuntoa.

2 Yleistä annetusta palautteesta

Muutosehdotusten vastaanotto oli valtaosin erittäin myönteinen. Muutamaa lausunnonantajaa lukuun ottamatta kaikki pitivät asiantuntija-avusteisen huoltoriitojen tuomioistuinsovittelua hyvänä ja kannattivat sen valtakunnallistamista. Sovittelun katsottiin turvaavan lapsen edun paremmin kuin oikeudenkäynti ja luovan hyvät edellytykset vanhempien väliselle yhteistyölle. Lausunnoissa korostettiin moniammatillisuuden sovitte luun tuomaa lisäarvoa. Sovittelun eduiksi nähtiin myös sen nopeus, tuomioistuinlaitoksen ja sosiaalitoimen rajallisten resurssien aiempaa tarkoituksenmukaisempi ja tehokkaampi käyttäminen ja se, että huoltoriitojen sovittelu on omiaan edistämään myös muiden riita-asioiden sovittelun yleistymistä.

Valtaosa kokeilussa mukana olleista, lausunnon antaneista kärjäoikeuksista ja sosiaalitoimista piti kokeilua erittäin onnistuneena. Tuomarit ja asiantuntija-avustajat olivat vakuuttuneita siitä, että sovittelu on sekä vanhemmille että lapselle oikeudenkäyntiä parempi menettely. Kokeilun katsottiin tuoneen ajansäästöä sekä tuomioistuimissa että sosiaalitoimissa.

Vantaan kärjäoikeus ilmoitti, ettei se ota kantaa kysymykseen valtakunnallistamisesta, koska sen käsityksen mukaan asiasta on jo tosiasiallisesti päätetty. Isät lasten asialla ry piti sovittelua lähtökohtaisesti hyvänä tapana puuttua huoltoriitoihin, mutta totesi, että yhdistyksen jäsenillä oli huonoja kokemuksia sovittelukokeilusta ja katsoi, ettei uutta menettelyä tule ottaa käyttöön ennen kuin siitä on tehty laaja ja riippumaton vertailututkimus muissa maissa käytössä oleviin sovittelumenettelyihin.

Osassa lausuntoja todettiin, ettei sovittelu sovi kaikkiin huoltoriitoihin, esimerkiksi vaikeisiin psykososiaalisiin riitoihin. Toisaalta kokeilussa mukana olleet yksiköt toivat esiin, että kokeilun aikana on sovittelu ja saavutettu sopimuksia hyvinkin vaikeissa huoltoriidoissa.

Lausunnonantajat kannattivat palvelun maksuttomuutta vanhemmille ja sitä, että valtio korvaa asiantuntijapalveluiden tuottamisesta kunnille aiheutuneet kustannukset. Muutama lausunnonantaja piti ehdotettua korvaustasoa liian alhaisena.

Erityisen painokkaasti lausunnoissa korostettiin asiantuntija-avustajan tehtävän vaativuutta ja pätevyyden merkitystä. Valtaosa kannatti hallituksen esityksen mukaisia pätevyysvaatimuksia. Muutama lausunnonantaja halusi asettaa asiantuntija-avustajalle vielä tiukempia edellytyksiä. Kuntaliiton ja Suomen evankelisluterilaisen kirkon lausunnoissa haluttiin lieventää asiantuntija-avustajalle asetettavia pätevyysvaatimuksia.

Sovittelijoille ja asiantuntija-avustajille annettavaa, sovittelutehtävään valmentavaa erityiskoulutusta pidettiin yleisesti erittäin tärkeänä.

Kaikki asiasta lausuneet korostivat sovittelun joutuisuuden merkitystä. Suurin osa kannatti hallituksen esityksen mukaista kuuden viikon määräaika sovitteluistunnon järjestämiselle. Osa käräjäoikeuksista, Lakimiesliitto ja Tuomariliitto katsoivat kuuden viikon määrääjän liian tiukaksi ja ehdottivat sovittelun joutuisuuden määrittelyä sanallisesti.

Lapsiasiavaltuutettu, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Pelastakaa Lapset ry., Yhden Vanhemman Perheiden Liitto ry, Lastensuojelun Keskusliitto ja Mannerheimin Lastensuojeluliitto esittivät lapsen aseman ja roolin vahvistamista sovittelussa. Siinä tarkoituksessa esitettiin, että lasta tulisi mahdollisimman usein kuulla henkilökohtaisesti sovittelussa ja sitä koskeva säännös tulisi ottaa lakiin.

Useissa lausunnoissa tuotiin esiin, ettei huoltoriitojen tuomioistuinsovittelu yksin ole riittävä keino vanhempien välisten ristiriitojen ratkaisemiseksi, vaan eropalveluja tulisi kehittää kokonaisuutena. Lisäksi korostettiin sitä, että painopisteen sovittelu- ja sopuspalveluissa tulisi olla kunnan tarjoamissa peruspalveluissa eli lastenvalvojan sopusneuvotteluissa ja perheasiain sovittelussa. Muussa tapauksessa katsottiin olevan vaarana, että vanhemmat hakeutuvat nopeaan ja toimivaan tuomioistuinsovitteluun sellaisissakin tilanteissa, joissa he voisivat tulla autetuiksi matalamman kynnyksen palveluissa.

Muutamassa lausunnossa kiinnitettiin huomiota ruotsinkielisten perheiden asemaan ja maahanmuuttajaperheiden tarpeista huolehtimiseen.

Monet lausunnonantajat korostivat sitä, että uutta sovittelumallia tulee kehittää edelleen ja sen toteutumista tulee seurata. Lisäksi toivottiin sovittelun vaikutusten ja sovintojen pysyvyyden selvittämistä.

3 Yksityiskohtainen palaute

3.1 Huoltoriitojen sovittelun vakinaistaminen ja valtakunnallistaminen

Pohjois-Karjalan kärjäoikeus puoltaa kokeilusta saamiensa kokemusten perusteella asiantuntija-avusteisen sovittelun laajentamista kaikkiin kärjäoikeuksiin. Kärjäoikeus näkee menettelyn hyötynä muun muassa kokonaistyömäärässä ilmenneet kustannussäästöt. Myös kunnan sosiaalitoimelle koituu hyötyä, kun sen ei tarvitse aiemmassa määrin laatia oikeudenkäynteihin olosuhdeselvityksiä.

Oulun kärjäoikeus toteaa, että kärjäoikeuden sovittelukokeilussa saamat kokemukset ovat olleet erittäin hyviä. Kokeilun aikana yli puolet huoltoriidoista on siirtynyt sovitteluun. Sovittelun tulokset ovat olleet erinomaisia, sillä kolme neljäsosaa sovittelujuutista on johtanut joko sovintoon tai osasovintoon. Lausunnossa todetaan kokeilun laaja-alaisemminkin edistäneen riita-asioiden sovittelua kärjäoikeudessa.

Tuusulan kärjäoikeus katsoo, että perheasioiden sovittelu tulisi järjestää pääosin kuntien sosiaalitoimissa. Kuitenkin myös tuomioistuimilla tulee olla käytössään asiantuntija-avusteisen sovittelu.

Satakunnan kärjäoikeus pitää hyvänä uuden sovittelumallin mahdollistumista kaikissa kärjäoikeuksissa erityisesti sen vuoksi, että vanhempien riitely vaarantaa lapsen hyvinvointia.

Pirkanmaan kärjäoikeus kannattaa kaikkia esitysluonnoksen yleisiä tavoitteita ja katsoo niiden toteuttavan huoltolakiin kirjattua lapsen edun ensisijaisuutta.

Vantaan kärjäoikeus on sivuuttanut sovittelumenettelyn laajentamista koskevan kannanoton vetoamalla siihen, että asiasta on tosiasiallisesti jo päätetty. Kärjäoikeus toteaa, ettei huoltoriitojen sovittelu saisi vähentää muiden sovittelumenettelyjen kehittämistä. Tavoitteeksi tulisi asettaa se, että kunnissa kehitetään ongelmallisten perheasioiden tehokasta sovittelua.

Rovaniemen hovioikeus kannattaa asiantuntija-avusteisen huoltoriitojen sovittelun valtakunnallistamista. Hovioikeus pitää hallituksen esityksen tavoitteita, ehdotuksia ja perusteluja kaikin puolin hyväksyttävänä ja kannatettavana. Tuomarin, asiantuntija-avustajan ja vanhempien yhteistyömallin nähdään parantavan lapsen asema oikeudenkäytössä. Hovioikeus katsoo, että sovittelutoiminnan hinta-laatusuhde on monin verroin parempi ja edullisempi kuin pitkien ja hankalien huoltoriitojen tuomioistuinkäsittely. Sovittelutoimintaa kehittämällä tuomioistuinten rajalliset resurssit voidaan kohdentaa

nykyistä paremmin sovittelun ulkopuolelle jäävien riitaisten asioiden käsittelyyn. Huoltoriitojen sovinnollinen ratkaiseminen edistää myös lapsen edun toteutumista ja vanhempien yhteistyötä.

Helsingin käräjäoikeus toteaa, että käräjäoikeudessa huoltoriitojen sovittelu on koettu hyväksi järjestelmäksi osassa huoltoriitoja ja yhteistyö asiantuntijoiden kanssa on sujunut hyvin. Jokaiselle asialle tulisi kuitenkin löytää tarkoituksenmukaisin käsittelytapa, jotta voimavarat voidaan suunnata oikein. Käräjäoikeus katsoo, että huoltoriitojen sovitteluiden painopisteen tulee olla varhaiseen vaiheeseen sijoittuvissa kunnallisissa palveluissa.

Espoon käräjäoikeus perustaa lausuntonsa kokeilusta saatuihin kokemuksiin. Käräjäoikeus toteaa, että kokeilu on ollut onnistunut ja katsoo sovittelumenettelyn osoittautuneen vanhempien ja lasten kannalta huomattavasti oikeudenkäyntiä paremmaksi vaihtoehdoksi. Käräjäoikeus pitää sovittelumenettelyn vakinaistamista koko maahan tärkeänä siitä saatujen hyvien kokemusten pohjalta ja kansalaisten yhtäläisten oikeuksien turvaamiseksi asuinpaikasta riippumatta.

Pohjois-Savon käräjäoikeus katsoo, että hallituksen esityksessä esitetyt näkökohdat ja perusteet ovat oikeat.

Kymenlaakson käräjäoikeus pitää asiantuntija-avusteisen huoltoriitojen sovittelun laajentamista kaikkiin käräjäoikeuksiin perusteltuna ja katsoo sen takaavan kaikille mahdollisuuden samanlaiseen prosessiin huoltoriidoissa.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos kannattaa sovittelun laajentamista koko maahan ja hallituksen esityksessä ehdotettuja säädösmuutoksia.

Sosiaali- ja terveysministeriö puoltaa asiantuntija-avusteisen huoltoriitojen sovittelun laajentamista koko maahan. Ministeriö pitää tärkeänä, että kaikille vanhemmille turvataan asuinpaikasta riippumatta mahdollisuus yhtäläisiin palveluihin huoltoriitojen sovittelussa.

Valtiovarainministeriö toteaa, ettei sillä ole huomauttamista sovittelumenettelyn valtakunnallistamiseen esitetyllä tavalla. Saatujen kokemusten perusteella menettely on omiaan vähentämään tuomioistuinten ja kunnan sosiaalitoimen työtä.

Suomen kuntaliitto pitää hallituksen esitysluonnosta oikeansuuntaisena ja hyvänä. Positiivista on etenkin hankkeen perustuminen jo toteutettuun kokeiluun ja näin muotoutuneeseen kokemukseen.

Suomen evankelisluterilainen kirkko toteaa, että hallituksen esityksen yleiset tavoitteet ovat hyvin perusteltuja ja kannatettavia. Lapsen edun mukaisen ratkaisun löytäminen on kristillisen etiikan mukaan ensisijaista. Tavanomaisen oikeudenkäynnin kesto ja luonne johtavat usein konfliktien säilymiseen. Asiantuntija-avustajan rooli varmistaa, että sovittelussa käsitellään lapsen edun kannalta keskeiset seikat. Sekä tuomioistuimen että sosiaalitoimen resursseja säästyy ja oikeudenkäyntien käsittelyajat lyhenevät.

Psykologiliitto toteaa, että kokeilun tulokset ovat monin kriteerein yllättävänkin hyvät. Huoltoriitojen tuomioistuinsovittelussa kehitetty työskentelytapa on joustava ja vanhempien omaa toimijuutta korostava. Se avustaa vanhempia kohti yhteistyötä ja soti-muskulttuuria. Ennen kaikkea se nostaa esiin lapsen kokemuksen, tarpeet ja aseman.

Lapsiasiavaltuutettu kannattaa esitettyjä uudistuksia. Sovittelumalli on omiaan vähentämään pitkittyneitä huoltoriitoja, mikä on lapsen edun mukaista.

Tuomariliitto pitää huoltoriitojen sovittelukokeilua onnistuneena ja puoltaa menettelyn laajentamista koko maahan.

Suomen Lakimiesliitto pitää huoltoriitojen sovittelukokeilua onnistuneena ja puoltaa menettelyn laajentamista koko maahan.

Suomen Asianajajaliitto pitää myönteisenä sovittelun käytön edistämistä ja asiantuntija-avustajan käytön mahdollistamista koko Suomen alueella. Liitto pitää myönteisenä myös sitä, että osapuolille ja heidän avustajilleen on jätetty harkintavaltaa sen suhteen, tarvitaanko sovittelussa asiantuntija-avustajaa.

Julkiset oikeusavustajat ry pitää sovittelumenettelyä hyvänä vaihtoehtona usein jäykäksi koetulle riita-asioiden käsittelyjärjestykselle. Sovittelu mahdollistaa vuorovaikutteisen keskustelun, jonka turvin voidaan löytää lapsen edun mukaisia ratkaisuja. Sovittelulla voidaan nopeasti puuttua eroperheen tilanteeseen.

Talentia ry kannattaa asiantuntija-avusteisen huoltoriitojen sovittelun vakinaistamista koko maahan. Talentia katsoo, että sovittelun avulla voidaan vähentää vanhempien välistä riitaisuutta, lisätä heidän vuorovaikutustaan ja auttaa heitä löytämään lapsensa edun mukainen ratkaisu.

Jyväskylän kaupunki on osallistunut sovittelukokeiluun Keski-Suomen käräjäoikeudessa. Kaupunki pitää lakiuudistusehdotusta erittäin tarpeellisenä ja on tyytyväinen siihen, että uudistuksessa on pyritty laajasti hyödyntämään kokeilussa saatuja tuloksia.

Espoon kaupunki/perhe- ja sosiaalipalvelut pitää hallituksen esityksen ehdotuksia hyvänä.

Hämeenlinnan kaupunki katsoo, että tarve sovittelulle on ilmeinen. Kanta-Hämeen käräjäoikeudessa kokeilun aikana saadut kokemukset ovat osoittaneet, että hyvinkin riitaisissa asioissa voidaan päästä sovintoon tai ainakin osasovintoon. Sovittelijatuomareiden ja asiantuntija-avustajien toimivalla yhteistyöllä on mahdollistettu vaikeidenkin riitojen sopiminen.

Helsingin kaupunki/sosiaali- ja terveystieteiden virasto katsoo, että asiantuntija-avusteinen huoltoriitojen sovittelu tulisi vakinaistaa ja laajentaa koko maata kattavaksi. Kokeilusta saadut tulokset ovat myönteisiä. Kokeilussa mukana olleiden asiantuntijoiden mukaan uusi sovittelumuoto on auttanut vanhempia näkemään riitelyn taustalla olevia todellisia ongelmia ja tukenut heitä löytämään juuri heidän tilanteeseensa parhaiten soveltuvat

juridiset ja psykososiaaliset ratkaisut. Huoltoriitakonfliktien purkautuminen ja erovanhemmuuden myönteinen kehitys ovat parantaneet eroperheiden lasten psyykkistä hyvinvointia.

Tampereen kaupunki pitää asiantuntija-avusteisen huoltoriitojen sovittelun valtakunnallistamista erittäin kannatettavana. Yleistyneet ja usein myös patologisoituvat huoltoriidat ovat pitkiä ja kalliita ja ennen muuta inhimillisesti raskaita. Vanhempien väliset huoltoriidat voivat vaikuttaa tuhoisasti lapsen tasapainoiseen kasvuun ja kehitykseen.

Etelä-Karjalan sosiaali- ja terveydenhuollon kuntayhtymä Eksote pitää hallituksen esityksen yleisiä tavoitteita hyvinä ja asianmukaisina. Etelä-Karjalassa kokemukset huoltoriitojen tuomioistuinsovittelusta ovat olleet positiivisia.

Mannerheimin lastensuojeluliitto pitää sovittelun vakinaistamista myönteisenä. Eriytyisen tärkeänä pidetään palvelujen yhdenvertaista saatavuutta, laatua ja maksuttomuutta koko maassa.

Lastensuojelun keskusliitto pitää hallituksen esitystä erittäin tärkeänä lasten aseman parantamiseksi. Lapsen tulevaisuutta tukee parhaiten se, että vanhemmat toimivat yhteistyössä lapsen asioissa ja osaavat asettaa lapsen edun etusijalle. Siten lapsi voi parhaiten säilyttää molemmat vanhemmat arkipäivän elämässään.

Pelastakaa lapset ry pitää hallituksen esitysluonnosta ansiokkaana ja kannattaa uuden sovittelumenettelyn valtakunnallistamista. Menettelyn nopeus on lapsen edun mukaista, koska oikeudenkäynti on lapselle raskasta ja kuormittavaa. Tutkimusten mukaan sovittelu koetaan oikeudenmukaisempana kuin oikeudenkäynti.

Ensi- ja turvakotien liitto kannattaa hallituksen esitystä sovittelumenettelyn vakinaistamiseksi koko maahan. Liitto toteaa, että kokeilu on tuottanut huomattavan myönteisiä tuloksia. Sovinnon löytyminen lisää sekä vanhempien että lapsen hyvinvointia.

Yhden vanhemman perheiden liitto ry pitää hallituksen esitystä erittäin myönteisenä ja arvioi asiantuntija-avusteisen sovittelun olevan käännekohta huolto- ja tapaamiskiistojen viranomaiskäsittelyn kehittämisessä.

Miessakit ry katsoo, että hyvin toteutettuna asiantuntija-avusteinen huoltoriitojen sovittelu on erinomainen keino sopia lasten huollosta erotilanteessa sekä tukea erovanhempien ja lasten hyvinvointia kriisin keskellä ja myös tulevaisuutta ajatellen. Miessakit ry katsoo, että vakinaistamiseen ja valtakunnallistamiseen tähtäävä esitysluonnos on hyvä lähtökohta huoltoriitojen ratkaisemiseen rakentavassa hengessä. Asiantuntija-avusteista huoltoriitojen sovittelua puoltavat käsittelyn nopeus, määräaikaissopimukset, vanhempien riitelyn väheneminen sovittelun jälkeen sekä yhteistyövanhemmuuden vahvistuminen. Miessakit ry näkee kuitenkin menettelyssä olevan vielä heikkouksia. Vanhempien tasavertaisuus edellyttää, että prosessissa on riittävästi miespuolisia, mieserityistä osaa omaavia avustajia ja tuomareita, jotta isän näkökulma tulisi yhdenvertaisesti huomioiduksi ja kuulluksi äidin näkemyksen kanssa.

Isät lasten asialla ry suhtautuu kielteisesti asiantuntija-avusteiseen huoltoriitojen tuomioistuinsovitteluun. Yhdistys katsoo, ettei sovittelu ole oikea menettely varsinkaan vieraannuttamistapauksissa. Vieraannuttaja voi käyttää sovittelua hyväkseen vain pelataksaan aikaa ja saadakseen toisen luovuttamaan. Sopimus ei estä vieraannuttamista eikä merkitse mitään, ellei sitä noudateta. Sovittelu kasvattaa epäonnistuessaan oikeudenkäyntikuluja. Tästä voi seurata, ettei kustannusten välttämiseksi sovittelua voida jatkaa riittävän kauan, vaan suostutaan toisen osapuolen ”ota tai jätä” -tarjoukseen. Yhdistyksen mukaan tapaajavanhempi on altavastaajan asemassa. Sovittelutilanteet eivät ole aina tasaveroisia. Moni isä tyytynee olosuhteiden ja oikeudenkäyntikustannusten pakottaman ratkaisuun, joka ei välttämättä ja todellisuudessa ole lapsen edun mukainen. Sovittelutulojen toimivuutta tulisi seurata ennen kuin sovittelun toimivuutta voidaan aidosti arvioida. Yhdistys toteaa, että maailmalla on paljon tehokkaampia sovittelumalleja. Yhdistys tuo myös esiin, että kokeilun aikana sovitteluun osallistuneiden jäsenten kokemukset ovat huonoja. Kokemuksia on mm. painostuksesta sopimukseen, sen jälkeisiä tapausmenestöjä yms. Yhdistys katsoo lisäksi, ettei psykologinen ammattitaito riitä sovitteluhankkeessa tunnistamaan persoonallisuushäiriöistä käytöstä.

3.2 Asiantuntijapalveluiden järjestäminen kuntien tehtäväksi

Hallituksen esityksessä ehdotetaan, että riittävien asiantuntijapalveluiden järjestämisestä vastaisi se kunta, jonka alueella sijaitsee käräjäoikeuden hallinnollinen kanslia. Tällä mallilla varmistettaisiin, että asiantuntijapalveluita on saatavissa koko maassa tasaisesti ja nopeasti. Tavoitteena on turvata laadukkaat ja yhdenvertaiset kunnalliset palvelut asiakaslähtöisesti koko maassa. Järjestämisvastuussa olevalla kunnalla ei kuitenkaan olisi velvollisuutta tuottaa palveluita itse, vaan se voisi järjestää ne myös muulla tarkoituksenmukaisella tavalla.

Lähes kaikki lausijat katsoivat käräjäoikeuden hallinnollisen kanslian järjestämisvastuun oikeaksi keinoksi toteuttaa asiantuntijapalveluita, sillä sen avulla varmistettaisiin asiantuntijapalveluiden tasainen ja tasalaatuinen saatavuus koko maassa.

Pohjois-Karjalan käräjäoikeus kannattaa ehdotusta ja katsoo sen turvaavan palveluiden saatavuuden. Käräjäoikeus korostaa tämän olevan erityisen tärkeää pienehköjä kuntia käsittävissä tuomiopiirissä, jossa kunnat eivät itse kykenisi vastaamaan asiantuntijapalveluiden tuottamisesta.

Oulun käräjäoikeus, Tampereen käräjäoikeus, Lakimiesliitto, Talentia, Tuomari-liitto, Psykologiliitto, sosiaali- ja terveysministeriö, Lapsiasiavaltuutettu ja Helsingin sosiaali- ja terveysvirasto sekä Ensi- ja turvakotien Liitto ilmoittavat kannattavansa asiantuntijapalveluiden järjestämisvastuun kohdentamista hallituksen esityksessä ehdotetuin tavoin.

Rovaniemen hovioikeus pitää ehdotettua järjestelyä selkeänä ja tarkoituksenmukaisena sekä kaikkien vanhempien yhdenvertaisuutta lisäävänä, koska näin turvataan kaikille vanhemmille asuinpaikasta riippumatta mahdollisuus samantasoisiin asiantuntijapalveluihin.

Kymenlaakson kärjäoikeus korostaa, että kaksikansliaisen kärjäoikeuden kohdalla on tärkeää, että asiantuntijapalvelut ovat saatavissa molemmilla kansliapaikkakunnilla yhtäläisesti.

Satakunnan kärjäoikeus katsoo, että hallinnollisen kanslian sijaintipaikkakunnan järjestämisvastuu ja valtion vastuu asiantuntijapalveluiden aiheuttamista kustannuksista luovat edellytykset sille, että menettely on tosiasiallisesti asianosaisten saatavilla ja että avustajia ohjautuu riittävästi näihin tehtäviin.

Pohjois-Savon kärjäoikeus katsoo, että järjestämisvastuun keskittäminen kärjäoikeuden hallinnolliseen kansliaan on aiheellista, koska pienissä kanslioissa ei riitä tuomariresursseja sovitteluiden järjestämiseen. Kärjäoikeus kiinnittää kuitenkin huomiota siihen, että tästä aiheutuu työn siirtymistä kansliasta toiseen. Asian käsittelypaikkakunta vaihtuu. Osapuolet ja avustajat joutuvat matkustamaan eivätkä resurssit ja työ kohtaa suunnitellulla tavalla.

Helsingin kärjäoikeus katsoo, että esitys on asiantuntijapalveluiden järjestämistä koskevilta osin keskeneräinen. Kuntien järjestämisvastuu ei poistaisi ongelmaa asiantuntijoiden riittävästä saatavuudesta sovitteluasioihin kunkin tuomiopiirin väestöpohjaan ja kussakin kärjäoikeudessa käsiteltävien asioiden määrään suhteutettuna. Helsingin kärjäoikeuden käsityksen mukaan ruotsinkieliseen palveluntarjontaan ei ole luonnoksessa otettu kantaa. Myös mahdollisuus yksityisen asiantuntijan käyttöön on jäänyt kärjäoikeudelle epäselväksi.

Kuntaliitto kannattaa esitettyä mallia ja pitää hyvänä sitä, että esityksen mukaan järjestämisvastuussa oleva kunta voisi hoitaa asiantuntijapalveluiden järjestämisen tarkoituksenmukaisella tavalla.

Julkiset Oikeusavustajat ry katsoo ehdotetun järjestämismallin palvelevan tehokasta ja oikeudenmukaista asiantuntijapalveluiden järjestämistä.

Asianajajaliitto kannattaa esitettyä mallia katsoen sen takaavan asiantuntijapalvelut tasavertaisesti kaikkien vanhempien käyttöön heidän taloudellisesta asemastaan riippumatta.

Julkiset Oikeusavustajat ry katsoo ehdotetun mallin edustavan tehokasta ja oikeudenmukaista tapaa järjestää palvelut, sillä palvelut toteutettaisiin keskitetysti ja kussakin tuomiopiirissä olisi käytettävissä riittävä määrä avustajia. Kun otetaan vielä huomioon kuntien mahdollisuus tarvittaessa järjestää palveluita yhteistyössä muiden kuntien kanssa, yhdistys pitää yhden kunnan päävastuuta järkevänä.

Jyväskylän kaupunki kannattaa yhden kunnan vastuuta ja katsoo tarvittavan asiantuntemuksen löytyvän kuntien perheneuvoloista ja sosiaalitoimesta. Kaupunki korostaa, että jos asiantuntijapalveluita hankitaan yksityisiltä palveluntarjoajilta, heidän pätevyyteensä, puolueettomuuteensa, taloudellisiin ehtoihin ja laatuun tulee kiinnittää erityistä huomiota.

Lastensuojelun keskusliitto katsoo, että asiantuntijapalveluiden järjestämisen asettaminen hallituksen esityksessä ehdotetuin tavoin kuntien lakisääteiseksi tehtäväksi parantaa palvelun saatavuuden yhdenvertaisuutta. Liitto kannattaa myös kunnalle jätettävää mahdollisuutta yhteistyöhön muiden kuntien tai sote-alueen kanssa. Siten voidaan varmistua pienten kuntien kyvystä saada pätevää ja kokenutta henkilöstöä asiantuntijatehtäviin. Liiton mukaan oleellista on asuinpaikasta riippumaton yhtäläinen oikeus palvelujen saantiin.

Espoon kaupungin lausunnossa todetaan, että pienissä kunnissa pätevien ja sopivien henkilöiden rekrytointi ja tehtäväkokonaisuuksien muodostaminen voisivat osoittautua haasteelliseksi. Kaupunki katsoo järjestämisvastuun keskittämisen yhdelle kunnalle olevan hyvä asia työn organisoimisen, seurannan, osaamisen kehittämisen sekä ammattitaidon varmistamisen ja karttumisen kannalta.

Hämeenlinnan kaupunki ei ota suoraan kantaa vastuukuntamalliin, mutta toteaa, että Hämeenlinnan kokemuksena, ettei asiantuntija-avustajia ole ollut kokeilun aikana kovin helppo saada. Alueen kahdesta perheneuvolasta on ollut vaikea irrottaa työpanosta ilman, että se haittaa perheneuvolan perustehtävää. Hyvä pidetään mahdollisuutta yksityisten palveluntuottajien käyttämiseen, vaikkakin Hämeenlinnan alueen yksityiset palveluntuottajat ovatkin ylityöllistettyjä. Hämeenlinna esittää, että kaikille käräjäoikeuden alueen kunnille asetettaisiin jonkinasteinen velvollisuus osallistua asiantuntijapalveluiden järjestelyihin. Kokeilun aikana Hämeenlinnan alueen pienimmät kunnat ovat ilmoittaneet, ettei heillä ole mahdollisuutta järjestää asiantuntijatyöpanosta, vaikka myös niiden kuntalaisten riitoja sovitellaan.

Etelä-Karjalan sosiaali- ja terveydenhuollon kuntayhtymä Eksote kannattaa ehdotettua mallia. Kokeilun aikana on saatu riittävästi sovittelijoita. Eksotessa pidetään hyvänä sitä, että asiantuntija-avustajia on ollut useammasta eri toimipisteestä.

Miessakit ry katsoo, että järjestämisvastuun asettaminen esityksessä ehdotetuin tavoin voi hankaloittaa pienempien kuntien tuensaantimahdollisuuksia. Siksi palveluita järjestettäessä on muistettava, että on jo olemassa lainsäädäntö ja rakenteet sovittelun tarjoamiseksi laajasti sosiaalitoimen tarjoamana perheasioiden sovitteluna.

3.3 Asiantuntijapalveluiden korvaaminen kunnille

Hallituksen esityksessä ehdotetaan, että valtio korvaisi kunnille asiantuntijapalveluiden järjestämisestä aiheutuvat kustannukset. Maksettava korvaus perustuisi siihen ajalliseen työpanokseen, jonka kunnat menettävät, kun asiantuntija-avustajat työskentelevät tuomioistuimissa. Ehdotetaan, että korvaus perustuisi päiväkohtaiseen kiinteään korvaukseen ja poikkeuksellisesti tuntiperusteiseen korvaukseen. Lisäksi korvattavaksi tulisivat erinäisissä tilanteissa asiantuntijatyön aiheuttamat kustannukset. Korvauksen määrästä säädettäisiin valtioneuvoston asetuksella. Asetusluonnoksessa ehdotetaan päiväkorvauksen määräksi 300 euroa ja tuntikorvaukseksi 40 euroa.

Valtaosa lausujista katsoo valtion korvausvastuun ja ehdotetun korvausmallin sellaiseenaan perustelluksi. Myös Kuntaliitto hyväksyy esityksen. Asiasta lausuneet, kokeilussa mukana olleet asiantuntijaorganisaatiot ovat pääosin olleet ehdotuksen kannalla. Tosin niissä sosiaalitoimissa, joissa valtio on kokeilun aikana korvannut asiantuntija-avustajan työpanoksen maksamalla menetettyä työaika paikkaamaan palkatun sijaisen palkan, on esitetty myös epäilyjä korvaustason riittävydestä. Psykologiliitto ja Hämeenlinnan kaupunki katsovat, että korvaustason tulisi olla huomattavasti esitettyä korkeampi.

Pohjois-Karjalan kärjäoikeus katsoo valtion vastuun muodostavan välttämättömän ehdon sille, että palvelut kyetään varmistamaan parhaalla mahdollisella tavalla.

Oulun kärjäoikeus kannattaa valtion korvausvastuuta, mutta kiinnittää huomiota siihen, että kokeilun aikana osa kunnista on maksanut asiantuntija-avustajille erillisen korvauksen avustajana toimimisesta. Osa ei ole maksanut avustajille ylimääräistä korvausta. Kärjäoikeus katsoo, että yhdenmukaisempi menettely olisi omiaan vahvistamaan avustajien halua toimia tehtävässään.

Satakunnan kärjäoikeus toteaa, että korvausten tasosta pitäisi vastaisuudessa huolehtia siten, että tasoa tarkastetaan vastaamaan todellisia kustannuksia ja niiden nousua.

Helsingin kärjäoikeus katsoo, ettei esityksessä ole laskettu sovittelun kärjäoikeudelle tuomia rahamääräisiä säästöjä, jonka perusteella kärjäoikeuden tulisi suorittaa kunnalle istuntokohtainen palkkio. Kärjäoikeus kiinnittää huomiota myös siihen, ettei palkkiota maksettaisi itse asiantuntijalle. Kärjäoikeuden näkemyksen mukaan jää epäselväksi, voivatko kunnat palkata lisähenkilökuntaa, kun huomioidaan palkkioiden maksatus jälkikäteen ja asiantuntijoiden enimmäispanokseksi esitetty puoli henkilötyövuotta. Kärjäoikeus esittää pohdittavaksi, voitaisiinko istuntopalkkiot maksaa etukäteen kokonaissuorituksena istuntopäivien lukumäärää koskevan arvion perusteella. Kärjäoikeus katsoo vielä, ettei avustajan käyttö saa merkitä vähennystä muista kärjäoikeuden toimintamenoista.

Sosiaali- ja terveysministeriö toteaa, että esitetty korvausmalli olisi kuntien kannalta yhdenvertaista eikä asiantuntijapalveluiden järjestäminen jäisi kustannuskysymykseksi.

Kuntaliitto pitää hyvänä esitystä kunnille maksettavasta korvauksesta.

Jyväskylän kaupunki katsoo, että asiantuntija-avustajan laskennallisen päiväkorvauksen tuntihinnan tulisi olla suhteessa esimerkiksi perheneuvolatyössä myytävien palveluiden laskutuksessa käytettyyn suoritehintaan, joka Jyväskylän perheneuvolassa on 87 euroa/45min. Siten esimerkiksi asiantuntija-avustajan seitsemän ja puolen tunnin työpäivän korvaukseksi muodostuisi 870 euroa. Ensimmäisten vuosien aikana korvauksen tulisi toteutua laskennallisena, mutta myöhemmin voitaisiin siirtyä vakiintuneeseen korvaukseen, joka koostuisi päiväkorvauksesta ja muista kulukorvauksista. Kaupunki toteaa, että kunnilla on väistämätön tarve hankkia lisäresursseja muista perustehtävistä selvittääkseen.

Espoon kaupunki pitää ehdotettua korvausmallia hyvänä ja korvauksen määrää riittävänä katsoen, että korvaus riittää pienessä määrin korvaamaan myös palvelujen järjestämisestä aiheutuvia hallinnollisia kustannuksia. Mallin katsotaan kuitenkin sisältävän myös riskejä, jotka liittyvät palvelutuotannon laatuun. Kokeilun perusteella vaikuttaa siltä, ettei valtion maksamalla korvaussummalla kyettä palkkaamaan kuntiin vakituista sosiaalityöntekijää tai psykologia paikkaamaan sitä perustyötä, joka asiantuntija-avustamiseen käytetty työpanoksen vuoksi jää tekemättä.

Helsingin kaupunki/sosiaali- ja terveystalvet pitää valtion korvausvastuusta esitettyä järjestelyä erittäin perusteltuna ja hallituksen esitys- ja asetusluonnoksessa esitettyä korvausperusteita tarkoituksenmukaisina. Helsingin kaupunki tuo kuitenkin esiin, ettei tässä vaiheessa kyettä arvioimaan korvausmäärien riittävyyttä, minkä vuoksi korvausmäärän riittävyyttä tulisi seurata. Lausunnossa verrataan esitettyä mallia kokeilun aikana noudatettuihin korvausperiaatteisiin, jolloin asiantuntijan työpanoksesta maksettu korvaus sovittiin etukäteen. Sovitulla korvauksella palkattiin yksi työntekijä paikkaamaan asiantuntija-avustajan työpanosta. Jälkikäteinen korvaus tekee asiantuntija-avustajan työpanoksen korvaamisesta aiempaa haastavampaa, koska kunta ei ole etukäteen tietoinen valtiolta tulevan vuotuisen korvauksen määrästä.

Hämeenlinnan kaupunki kannattaa esitettyä valtion korvausvastuuta.

Etelä-Karjalan sosiaali- ja terveydenhuollon kuntayhtymä Eksote pitää ehdotettua korvaamiskäytäntöä ja korvattavia määriä hyvinä ja oikeasuuntaisina.

Talentia pitää ilmeisenä, että asiantuntija-avustajalle aiheutuu työajan ulkopuolista työtä esim. valmistautumisesta sovitteluistuntoon. Myös päivystysjärjestelmän olemassaolo on otettava huomioon korvauksissa. Tämän ja tehtävän vaativuuden vuoksi tulee asiantuntija-avustajalle maksaa korvaus. Korvauksesta tulee säätää lailla.

Psykologiliitto pitää asetusluonnoksessa esitetyn korvauksen heikkoa tasoa riskinä, joka voi johtaa siihen, että työtehtävä jää kokemattoman sijaistyövoiman hoidettavaksi. Käytännössä yksityissektori ja asiantunteva ostopalvelu sulkeutuu pois. Psykologiliiton mukaan palkkiotaso tulisi määritellä selkeästi nykyistä korkeammalle, korottaa ja sitoa indeksiin tai jättää palkkio järjestäjien neuvoteltavaksi tai jollain muulla tavalla varmistaa palkkion avulla tehtävän houkuttelevuus. Se vaihtoehto, että kunnat päättävät palkkion tasosta, saattaisi tosin aiheuttaa sen, että palveluita ostetaan vain halvimmalta tarjoajalta. Käytännössä palkkio tulisi lisänä asiantuntija-avustajien palkkaan. Jälkikäteisen palkkion vaarana on sen päätyminen sosiaalitoimen yleiskuluihin.

Lapsiasiavaltuutetun katsoo valtion kustannusvastuun oleellisesti edistävän lasten keskinäistä yhdenvertaisuutta.

3.4 Asiantuntija-avustajien pätevyyden varmistaminen

Hallituksen esityksessä ehdotetaan, että asiantuntija-avustajalla tulisi olla psykologin tai sosiaalityöntekijän tai lastenpsykiatrin peruskoulutus. Se ei kuitenkaan yksin riittäisi antamaan riittävää pätevyyttä huoltoriitojen tuomioistuinsovitteluun, vaan lisäksi tarvittaisiin täydennys- ja lisäkoulutusta sekä kokemusta työskentelystä eroperheiden kanssa.

Valtaosa lausunnonantajista katsoo, että asiantuntija-avustajalle tulee asettaa tiukat pätevyysvaatimukset. Suurin osa hyväksyy hallituksen esitysluonnoksen mukaiset pätevyysvaatimukset, mutta merkittävä osa esittää myös tiukennuksia ja lisävaatimuksia asiantuntija-avustajan pätevyydelle. Lausunnoissa on korostettu myös sovittelijoille ja asiantuntija-avustajille asiantuntijatehtävään annettavan erityiskoulutuksen ja jatkuvan täydennyskoulutuksen merkitystä.

Poikkeuksen yleisestä linjasta muodostaa Kuntaliitto, joka vaatii pätevyysvaatimusten muuttamista siten, että asiantuntija-avustajan tehtävät avattaisiin myös muun kuin hallituksen esityksessä ehdotetun peruskoulutuksen saaneille henkilöille. Lisäksi Kuntaliitto vaatii lisä- ja täydennyskoulutusta ja työkokemusta koskevien edellytysten poistamista. Kuntaliiton ohella myös Suomen evankelisluterilainen kirkko katsoo, että asiantuntija-avustajien rekrytointipohjaa tulisi laajentaa.

Espoon käräjäoikeus, Rovaniemen hovioikeus, Kymenlaakson käräjäoikeus, Pirkanmaan käräjäoikeus, Satakunnan käräjäoikeus kannattavat hallituksen esityksen mukaisia asiantuntija-avustajan pätevyysvaatimuksia.

Pohjois-Savon käräjäoikeus pitää asiantuntija-avustajan pätevyydelle asetettuja edellytyksiä psykologin ja lastenpsykiatrin osalta oikeina, mutta asettaa kyseenalaiseksi, onko sosiaalityöntekijä aina soveltuva asiantuntija-avustajan erityisen vaatimaan tehtävään. Sosiaalityöntekijän asemaan saattaa liittyä ongelmia myös esteellisyyden kannalta, koska kunnissa on ongelmia sosiaalityöntekijöiden riittävyyden kanssa.

Oulun käräjäoikeus korostaa asiantuntija-avustajan pätevyyden merkitystä, sillä koikeilun aikana saadut kokemukset ovat osoittaneet, että asiantuntija-avustajan panos on sovittelulle tärkeä.

Kymenlaakson käräjäoikeus korostaa asiantuntija-avustajan pätevyyden merkitystä ja kiinnittää huomiota siihen, että elleivät tuomarit koe asiantuntija-avustajan käyttämisen tuovan sovitteluun lisäarvoa, avustajien käyttäminen voi jäädä vähäiseksi.

Helsingin käräjäoikeus katsoo, että asiantuntija-avustajan pätevyysvaatimuksena tulisi olla ensisijaisesti psykologin ja lastenpsykiatriin ammattitaito ja vasta toissijaisesti sosiaalioikeuden kelpoisuus. Käräjäoikeus perustaa näkemyksensä kokeilun aikana saatuun kokemukseen siitä, että psykologeilla ollut kiintymyssuhdeteoreettinen tieto on osoittautunut tärkeäksi sovittelua edistäneeksi tekijäksi. Joka tapauksessa pätevyysvaatimuksissa tulisi korostaa lapsipsykologisen asiantuntemuksen merkitystä.

Jyväskylän kaupunki hyväksyy pääosin ehdotuksen pätevyysvaatimuksista, mutta esittää täydennyskoulutuksen ulottamista myös lastenpsykiatria koskevaksi vaatimukseksi. Lisäksi esitetään, että kokemusta tarkoittava kriteeri määriteltäisiin tarkemmin työvuosien perusteella vähintään viiden vuoden mittaiseksi. Kaupungin käsityksen mukaan vapaaehtoistyössä tehty sovittelutyö ei sovi tuomioistuinsovitteluun. Koulutuksen laatu tulee turvata ja huomioida työnohjauksen mahdollisuus.

Tampereen kaupunki pitää hyvänä, että sosiaalioikeudelta vaadittava lisä- ja täydennyskoulutus on määritelty riittävän avoimesti. Lausunnossa pidetään peruskoulutuksen lisäksi ensiarvoisen tärkeänä kokemusta eroperhetyöskentelystä.

Espoon kaupunki pitää ehdotettuja pätevyysvaatimuksia edellytyksenä sille, että uusi sovittelumalli voi tuoda lisäarvoa jo olemassa oleviin eroauttamisjärjestelmiin. Kaupunki toteaa, että tuomioistuinsovitteluun ohjautuvat perheet, joiden auttamiseksi tarvitaan kaikkein vankinta kokemusta. Kokeilu on vahvistanut, että asiantuntija-avustajana toimiminen edellyttää muodollisen pätevyyden rinnalle monitahoista ammattitaitoa ja osaamista sekä esitetyin tavoin lisä- ja täydennyskoulutusta. Esimerkiksi lastenvalvojana tai täytäntöönpanosovittelijana työskentely ei yksin anna riittäviä valmiuksia asiantuntija-avustajan tehtävästä suoriutumiseen.

Kaupunki katsoo, että psykologin ja sosiaalioikeuden peruskoulutus soveltuvat hyvin asiantuntija-avustajan perustutkinnoksi, sillä ne ovat pätevyysvaatimuksina myös muihin eroauttamistehtäviin, mikä mahdollistaa asiantuntijatehtävän yhdistämisen perustyöhön mielekkääksi tehtäväkokonaisuudeksi. Näin rakennettuna asiantuntija-avustajien hankinta ei edellyttäisi uusia rekrytointeja.

Kaupunki toteaa, että erilaisissa sovitteluissa tarvitaan erilaista asiantuntemusta. Sosiaalioikeuden asiantuntemus on vahvimmillaan psykososiaalisissa riidoissa ja lastensuojelullisissa kysymyksissä. Espoossa kokeilussa mukana olevat asiantuntija-avustajat ovat sosiaalioikeudellisia. Tämä ei ole heikentänyt sovittelun tuloksia.

Espoon kaupungin mukaan asiantuntijan pätevyyden varmistaminen on tärkeää ennen muuta asiakkaiden näkökulmasta. Kokeilu on osoittanut, että vanhemmat ovat usein asioineet muissa eroauttamispalveluissa ennen tuomioistuinsovitteluun tuloaan ja vanhemmilla on suuret odotukset asiantuntijaa kohtaan. Myös lakimiesavustajat odottavat asiantuntija-avustajalta sellaista lisäarvoa, mitä ei saada muista palveluista.

Espoon kaupunki painottaa laadun takeena erityisen sovittelukoulutuksen järjestämisen tärkeyttä. Kaupunki katsoo, että täytäntöönpanosovittelun ja perheasioiden sovittelun osalta valtakunnallinen koulutus ja ohjeistus ovat olleet puutteellisia, mikä heijastuu suoraan palvelujen laatuun, toimivuuteen ja käyttöasteeseen.

Helsingin kaupunki/sosiaali- ja terveystalvetut toteaa, että asiantuntija-avustajalle asetetut tehtävät vaativat monipuolista ammattitaitoa ja osaamista. Lausunnossa pidetään ehdotusta asiantuntija-avustajan pätevyysvaatimuksista tarkoituksenmukaisena. Sen sijaan lausunnossa ei pidetä perusteltuna sitä, että lisä- ja täydennyskoulutusta edellytetään varsinkin sosiaalityöntekijältä, vaan saman vaatimuksen tulisi koskea kaikkia asiantuntija-avustajia ammattiryhmästä riippumatta. Lausunnossa pidetään tärkeänä sitä, että asiantuntija-avustajille tarjotaan maksutta koulutus tehtävänsä ja että sitä on tarjolla tulevaisuudessakin myöhemmin tehtävän valittaville asiantuntija-avustajille.

Hämeenlinnan kaupunki tukee esitettyjä pätevyysvaatimuksia ja toteaa vielä erikseen, että asiantuntija-avustajalla tulee olla perustietoa lapsen kasvusta ja kehityksestä.

Etelä-Karjalan sosiaali- ja terveydenhuollon kuntayhtymä Eksote katsoo, että esitetyt peruskoulutusedellytykset ovat hyvä pohja asiantuntija-avustajana toimimiselle. Lausunnossa todetaan, että sosiaalityöntekijällä on laajapohjainen näkemys yhteiskunnassa vallitseviin ongelmiin, joka täydennettynä lapsen kehitykseen ja kasvuun liittyvillä opinnoilla ja terapiakoulutuksella antaa hyvä pätevyyden asiantuntija-avustajana toimimiselle. Lastenpsykiatria voitaisiin käyttää sovittelussa esimerkiksi konsultaatioluonteisesti. Perheneuvolan psykologi soveltuu hyvin asiantuntija-avustajan tehtävään. Lausunnossa korostetaan, että asiantuntija-avustajan työkokemuksen tulee olla nimenomaan eroperhetyöstä.

Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos kannattaa esitystä ja katsoo, että sovittelijoille ja asiantuntija-avustajille tulee järjestää valtakunnallisesti yhdenmukainen, näyttöön perustuva erityiskoulutus erityisosaamisen ylläpitämiseksi.

Lapsiasiavaltuutettu pitää hyvänä esitettyjä asiantuntija-avustajan pätevyysvaatimuksia. Lapsiasiavaltuutettu pitää erityisen tärkeänä muodollisuuden pätevyyden lisäksi edellytettyä täydennys- ja lisäkoulutusta sekä kokemusta työskentelystä eroperheiden kanssa. Asiantuntija-avustajan tehtävät edellyttävät tietoa lapsen kehityksen eri osaluista. Lapsiasiavaltuutetun näkemyksen mukaan täydennyskoulutukseen tulisi sisältyä myös koulutusta lapsen oikeuksista ja vuorovaikutuksesta lapsen kanssa.

Tuomariliiton ja Lakimiesliiton lausunnoissa kiinnitetään huomiota sekä tuomareiden että asiantuntija-avustajien koulutuksen merkitykseen. Osaamista tulee ylläpitää myös tulevaisuudessa.

Asianajajaliitto pitää hyvänä, että asiantuntija-avustajan koulutukseen, lisä- ja täydennyskoulutusvelvoitteeseen ja sovittelukokemukseen on kiinnitetty tarpeellisessa määrin huomiota.

Psykologiliitto toteaa, että asiantuntija-avustajan asiantuntemuksen ydin on lapsen psyykkisen kehityksen tunteminen, kehityksen riskien tunnistaminen ja vanhempien psykososiaalisista ongelmista lapselle aiheutuvien tekijöiden havainnointi ja ennakointi sekä vanhemmuuden rajoitteiden arviointi suhteessa suunnitteilla olevaan sopimukseen ja vanhempien kykyyn sopia asiasta. Asiantuntija-avustajan keskeinen tehtävä on tuoda menettelyyn kehityspsykologista asiantuntemusta, jonka avulla saadaan vanhemmat

kiinnittämään huomiota lapsen hyvinvoinnin kannalta olennaisiin seikkoihin. Asiantuntija-avustajan on tunnistettava vanhemman psyykkinen tilanne ja mahdollinen psykopatologia, sekä seuraamukset lapselle ja puutteellisesta vanhemmuudesta aiheutuvat sovittelun esteet tai sopimisen rajoitukset.

Psykologiliiton mukaan em. työtehtävät voi laadukkaasti suorittaa vain psykologi, jolla on tieteellinen koulutus ja riittävät ammatilliset valmiudet. Todellinen laadullinen lisäarvo sovitteluun syntyy psykologien käyttämisestä asiantuntija-avustajina. Sosiaalityöntekijöiden rekrytointi ei toisi uutta ammatillista, tieteellistä tai teoreettista asiantuntemusta, koska jo nykyisellään lastenvalvojina ja olosuhdeselvittäjinä toimivat sosiaalityöntekijät. Sosiaalityöntekijöiden peruskoulutukseen ei kuulu kehityspsykologista koulutusta. Asiantuntija-avustajalla tulee olla ammatillinen valmius myös lapsen tapaamiseen sovittelussa. Myös tämä edellyttää psykologin ammattitaitoa. Sosiaalityöntekijän resurssi ei riitä tehtävään.

Psykologiliitto katsoo, ettei hallituksen esityksessä edellytetty kokemus työskentelystä eroperheiden kanssa ole riittävää, vaan olennaista on kliinisessä työssä saavutettu tieto ja ymmärrys. Jos asiantuntija-avustajiksi nimetään sosiaalityöntekijöitä, heidän kelpoisuusehtonaan tulee olla riittävä kokemus perheneuvolasta, lastenpsykiatriasta tai vastaava kliininen osaaminen. Psykoterapiakoulutus olisi sosiaalityöntekijälle hyvä lisäpätevyys.

Myöskään kokematon psykologi ei voi toimia asiantuntija-avustajana. Asiantuntijapalveluiden järjestämisessä tulee huolehtia koordinoitusti tarvittavasta täydennyskoulutuksesta ja työnohjauksesta. Psykologiliitto katsoo, että sovittelukokeilun tuloksellisuus on perustunut asiantuntija-avustajien oikeanlaiseen pätevyYTEEN.

Valtiovarainministeriö pitää kelpoisuusvaatimuksista säättämistä perusteltuna, mutta katsoo, ettei vaadittavaa peruskoulutusta tulisi määrittää liian kapea-alaiseksi, jotta tehtävään riittävän perehtyneitä henkilöitä ei rajautuisi menettelyn ulkopuolelle.

Mannerheimin lastensuojeluliitto katsoo asiantuntija-avustajan pätevyYDEN olevan tärkeä edellytys lapsen edun ja oikeuksien toteutumiselle.

Suomen evankelisluterilainen kirkko epäilee, että peruskoulutusedellytyksen rajaaminen psykologiin ja sosiaalityöntekijään voi vaikeuttaa pätevän henkilöstön rekrytointia. Sovittelua voivat tehdä monenlaisen peruskoulutuksen omaavat henkilöt, mikäli heillä on psykoterapiakoulutus pari- tai perheterapian alalta. Lausunnossa nähdään soveliaana peruskoulutuksena mm. teologian maisterin, yhteiskuntatieteiden maisterin, valtiotieteiden maisterin, kasvatustieteiden maisterin tai sosionomin (ylempi ammattikorkeakoulututkinto) tutkinnot.

Julkiset oikeusavustajat ry toteaa, että asiantuntija-avustajan tehtävän menestyksellinen hoitaminen edellyttää tutkinnon lisäksi monipuolista ammattitaitoa ja kokemusta käsitellä eroperheiden haasteita. Asiantuntija-avustajat ovat hyvin tärkeässä asemassa ratkaisun saavuttamisessa. Vanhemmat kohdistavat suuria odotuksia asiantuntijoihin,

joiden antamaa asiantuntijatietoa lapsen edusta he ovat valmiit myös vastaanottamaan. Asiantuntija-avustaja tulee kyetä antamaan vanhemmille työkaluja lapsen edun mukaisen ratkaisun löytämiseksi.

Talentia ry toteaa, että asiantuntija-avustajalle asetetut tehtävät edellyttävät monipuolista ammattitaitoa ja osaamista, minkä vuoksi laadun turvaamiseksi asiantuntija-avustajan pätevyysvaatimukset tulee määritellä riittävän tarkasti. Talentia korostaa sosiaalityöntekijän peruskoulutuksen lisäksi tarvittavan riittävän kattava lisäkoulutus sekä kokemusta eroperheiden kanssa työskentelystä. Tämä rajaa asiantuntija-avustajaksi haakeutuvat käytännössä kasvatus- ja perheneuvoloihin, lastenvalvojiin ja selvitystyötä tekeviin sosiaalityöntekijöihin. Talentia korostaa myös työnohjauksen järjestämisen tärkeyttä.

Lastensuojelun keskusliitto ry pitää ehdottoman tärkeänä, että pätevyysvaatimuksista säädetään laissa ja että asiantuntija-avustajana toimimisen edellytyksenä on psykologin, sosiaalityöntekijän tai lastenpsykiatrin peruskoulutus. Lisäksi täydennys- ja lisäkoulutus sekä kokemus ovat lausunnon mukaan erittäin tärkeitä pätevyyden edellytyksiä. Asiantuntija-avustajan rooli on erittäin tärkeä muun muassa, jotta lapsen oikeus molempiin vanhempiin voidaan turvata ja vanhemmat saadaan ottamaan vastuu lapsensa hyvinvoinnista. Lausunnossa pidetään asiantuntija-avustajalle asetettuja tehtäviä vaativina. Keskusliiton mukaan avustajalla tulee olla kyky tunnistaa lapsen käytöksen normaalien piirteiden ohella myös kehityksen häiriöitä ja riskejä. Niin ikään vanhemmuutta häiritsevien tekijöiden ja turvallisuusriskien havainnointi kuuluu asiantuntijan vastuualueelle.

Keskusliitto korostaa myös ruotsinkielisten palvelujen turvaamisen välttämättömyyttä ja ulkomaalaistaustaisten vanhempien mahdollisuuden sovittelupalveluihin varmistamista. Koulutuksessa tulisi kiinnittää huomiota maahanmuuttajaperheiden kulttuureihin perheytymiseen ja perheiden erityisiin tarpeisiin.

Sosiaalityöntekijän ja psykologin peruskoulutuksen lisäksi asiantuntija-avustajalta tulee edellyttää useiden vuosien aikana kertynyttä kokemusta eroperheiden kanssa työskentelystä. Käytännön tieto perheen vuorovaikutussuhteista ja näiden vaikutuksista lapsiin auttaa sovitteluun ohjautuvien, yleensä pitkäkestoisten ristiriitojen ratkaisua.

Pelastakaa lapset ry kannattaa hallituksen esitysluonnoksessa esitettyjä pätevyysvaatimuksia kaikilta osin. Koska tuomioistuimeen ohjautuvat riidat ovat laadultaan pitkäaikaisia ja vaikeita, asiantuntija-avustajalla tulee ehdottomasti olla tietämystä perheen vuorovaikutussuhteista ja niiden vaikutuksesta lapsiin ja nuoriin.

Ensi- ja Turvakotien liitto toteaa, että sovittelu vaatii erityisen syvää asiantuntemusta. Liitto korostaa, että muodollisen pätevyyden lisäksi asiantuntija-avustajalla tulee olla kokemusta eroperheiden kanssa työskentelystä. Erityistä osaamista lapsen turvallisuuden varmistamiseksi tarvitaan soviteltaessa perheväkivaltatilanteisiin liittyviä huoltoritoja.

Yhden vanhemman perheiden liitto ry katsoo, että asiantuntija-avustajana toimiminen vaatii erityistä ammattitaitoa, minkä vuoksi asiantuntija-avustajien tulisi olla lapsen kasvun ja kehityksen asiantuntijoita eli ainakin psykologin tai lastenpsykiatrin peruskoulutuksen sekä perheterapeutin koulutuksen saaneita ja eroperheiden kanssa työskennelleitä kokeneita asiantuntijoita. Sosiaalityöntekijä on koulutettu sosiaaliturvajärjestelmän asiantuntijaksi eikä lapsen kasvun ja kehityksen asiantuntijaksi, vaikka hän olisi käynyt lisäkursseja. Sosiaalityöntekijä ei ole pätevä arvioimaan sovittelun esteitä. Jos asiantuntija ei ole asiantuntija, järjestelmä ei toimi.

Mannerheimin Lastensuojeluliitto kannattaa ehdotettuja pätevyysvaatimuksia kaikilta osin. Lisäksi Liitto katsoo, että asiantuntija-avustajan on tullut lisä- ja täydennyskoulutuksella syvällistä tietoa lapsen ja nuoren kehityksestä, perheenjäsenten välisistä suhteista ja avioeroon liittyvistä kysymyksistä. Avustajilla tulee olla myös sovittelukoulutusta sekä tietoa erotilanteisiin liittyvästä perheväkivallasta, siihen liittyvistä turvallisuusriskeistä ja väkivallan vaikutuksesta lapseen. Lisäksi avustajalla tulee olla taitoa ja kokemusta lasten ja nuorten kuulemisesta.

Kuntaliitto ei pidä hyvänä hallituksen esityksessä ehdotettuja asiantuntija-avustajien pätevyysvaatimuksia. Se esittää, että asiantuntija-avustajan peruskoulutusvaatimukseksi hyväksyttäisiin sosiaalityöntekijän ja psykologin ohella myös muu soveltuva ylempi korkeakoulututkinto, jolla mahdollistettaisiin esimerkiksi kasvatus- tai käyttäytymistieteellisen ylemmän korkeakoulututkinnon omaavan henkilön pääsy asiantuntija-avustajaksi. Kuntaliitto on viitannut kunnalliseen perheasiain sovitteluun, jossa lupa sovittelijan toimimiseen voidaan myöntää henkilölle, joka on perehtynyt lastensuojelu- tai perheneuvontatyöhön tai perheoikeuteen ja jolla kokemuksensa ja henkilökohtaisten ominaisuuksiensa vuoksi on edellytykset toimia sovittelijana. Perheneuvojan ammatillinen koulutus voi olla teologin koulutus tai muu perheneuvontatyöhön soveltuva koulutus. Lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevien päätösten täytäntöönpanosta annetussa laissa tarkoitetun sovittelijan kelpoisuutta määrittää puolestaan perehtyneisyys lasten ja perheiden kanssa tehtävään psykologiseen, psykiatriseen tai sosiaalityöhön taikka lastensuojeluun.

Kuntaliitto katsoo, että asiantuntija-avustajan pätevyuden arvioinnin tulee olla kunnan sosiaalitoimen tehtävä.

Kuntaliitto vastustaa lisä- ja täydennyskoulutusvaatimuksen sekä eroperheiden kanssa työskentelyyn perustuvan kokemuksen kirjaamista lakiin katsoen sääntelyn liian rajaa-vaksi. Sosiaalihuollon henkilöstöä koskevan täydennyskoulutusvaatimuksen katsotaan ilmenevän jo sosiaalihuoltolain 53 §:stä. Kunta tarjoaa henkilöstölleen mahdollisuuden osaamisen kehittämiseen. Kaikkia sosiaalihuollon työntekijöitä koskeva täydennyskoulutusvelvollisuus määritetään yksilöllisesti kunkin työntekijän kohdalla. Koulutustarpeen yksilöintiin perustuva täydennyskoulutus on kuntien järjestämisvastuulle lukeutuva asia, jonka toteuttamistapa on vapaasti harkittavissa.

Kuntaliitto pitää esitettyä kielitaitovaatimusta tarpeettomana, koska julkisyhteisöjen henkilöstöltä vaadittavasta kielitaidosta annettu laki määrittää myös asiantuntija-avustajien kielitaidon taso.

Kuntaliitto toteaa, että psykologeista ja sosiaalityöntekijöistä on kunnissa vajausta. Työvoimavaje vaihtelee maakunnittain. Useat vireillä olevat lainsäädäntöuudistukset lisäävät entisestään näiden ammattiryhmien tarvetta eri tehtävissä.

Isät lasten asialla ry katsoo, ettei Follo-hankkeessa riitä psykologinen ammattitaito ja resurssit tunnistamaan persoonallisuushäiriöisten käytöstä ja sen aiheuttamia haittoja sovittelulle.

3.5 Asiantuntija-avustajan maksuttomuus osapuolille

Hallituksen esityksessä ehdotetaan, että lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevissa sovitteluissa sovittelijan nimeämän, kunnan osoittaman asiantuntija-avustajan käyttämisestä aiheutuvat kustannukset maksettaisiin valtion varoista.

Asiantuntija-avustajan maksuttomuus on kerännyt laajan kannatuksen lausunnoissa. Yksikään lausunnonantaja ei ole vastustanut asiantuntijapalvelun antamista vanhemmillemme korvauksetta. Lausunnoissa korostetaan sitä, ettei uuden sovittelumuodon saavuttavuus saa jäädä riippumaan osapuolten varallisuudesta. Sovittelun maksuttomuuden nähdään turvaavan jokaisen vanhemman tosiasiallista mahdollisuutta hyödyntää uutta menettelyvaihtoehtoa. Maksuttomuuden katsotaan olevan tärkeää vanhempien ja lasten tasa-arvon kannalta.

3.6 Sovittelun joutuisuus

Hallituksen esityksessä sovittelun joutuisuuden varmistamiseksi ehdotetaan, että huoltoriitojen sovittelussa ensimmäinen sovitteluistunto tulisi järjestää kuuden viikon sisällä siitä, kun on tehty päätös sovittelun aloittamisesta, ellei ole erityistä syytä toimia toisin. Tällainen erityinen syy voisi olla esimerkiksi vanhempien yhteinen pyyntö tai sovittelun aloittamiselle ilmennyt yllättävä este, kuten jonkun sovitteluun osallistuvan henkilön sairastuminen. Erityisenä syynä ei pääsääntöisesti voitaisi pitää sovittelijan, asiantuntija-avustajan tai asianosaisen käyttämän lakimiesavustajan muita työkiireitä.

Kaikki kysymykseen kantaa ottaneet ovat pitäneet huoltoriitojen sovittelun joutuisuutta tärkeänä. Erilaisia näkemyksiä on kuitenkin ollut siitä, tuleeko sovitteluistunnon järjestämiselle määrittää laissa tarkka määräaika vai onko parempi määritellä joutuisuuden vaatimus lakitekstissä sanallisesti. Osassa lausuntoja on epäilty kuuden viikon määräaika liian lyhyeksi. Erilaisia näkemyksiä on esitetty myös siitä, millä perusteilla määräajasta poikkeaminen tulisi olla mahdollista.

Kokeilussa mukana olleista kärjäoikeuksista muut paitsi Helsingin kärjäoikeus ovat puoltaneet kuuden viikon määräajan asettamista. Kokeiluun osallistumattomista tuomioistuimista esitettyä määräaika ovat kannattaneet Pohjois-Savon kärjäoikeus ja Rovaniemen hovioikeus ja vastustaneet Kymenlaakson ja Vantaan kärjäoikeus.

Lakimiesliitto ja Tuomariliitto ovat vastustaneet tarkan määräajan kirjaamista lakiin katsoen, että sanallinen joutuisuuden määrittäminen riittää.

Oikeudenkäyntiavustajia edustavat Suomen Asianajajaliitto ja Julkiset oikeusavustajat ry. eivät ole vastustaneet määräajan asettamista, mutta ovat korostaneet istunnon järjestämisenajankohtaan vaikuttavana tekijänä asiakkaan oikeutta valita mieleisensä lakimiesavustaja.

Asiantuntija-avustajia edustavat sosiaalitoimet ja ammattiliitot ovat valtaosin kannattaneet määräajan kirjaamista lakiin hallituksen esityksen mukaisena. Ainoastaan Tampereen kaupunki on pitänyt esitettyä määräaika liian lyhyenä. Osa lausunnon antajista on nähnyt lyhyessä määräajassa riskin siitä, että se ohjaa asiakkaita sosiaalitoimesta tuomioistuimeen silloinkin kun asia laatunsa puolesta olisi voitu sopia lastenvalvojan luona.

Kysymyksestä lausuneet yhdistykset ja Lapsiasiavaltuutettu ovat pitäneet tarkan määräajan säätämistä laissa erittäin tärkeänä.

Useassa määräajan asettamista puoltaneissa lausunnoissa korostetaan käsittelyn nopeuden merkitystä lapsen edun toteutumisen näkökulmasta. Lisäksi tuodaan esiin mahdollisuus sovittelun priorisointiin suhteessa oikeudenkäyntiin ja nähdään nopeus yhdeksi sovittelun keskeiseksi eduksi oikeudenkäyntiin verrattuna. Osa kärjäoikeuksista on korostanut, että kokeilun aikana sovitteluistunnon järjestämistä on usein hankaloittanut lakimiesavustajan aikataulu, mihin ongelmaan selkeä määräaika toisi helpotusta. Ehdotetun määräajan noudattaminen on katsottu mahdolliseksi, sillä kokeilu on osoittanut, että sovittelun hyvä suunnittelu ja organisointi mahdollistavat määräajan toteuttamisen.

Määräaika vastustaneista osa on katsonut ongelmalliseksi sen, ettei huoltoriitaoikeudenkäynnille ole säädetty vastaavaa määräaika, mistä voi seurata oikeudenkäyntien pitkittyminen entisestään. Lisäksi on epäilty, etteivät tuomioistuinten resurssit riitä määräajan noudattamiseen, koska tuomioistuimissa on paljon muitakin kiireellisesti käsiteltäviä asiaryhmiä.

Pohjois-Karjalan kärjäoikeus pitää määräajan asettamista tärkeänä joutuisuuden turvaamiseksi, kuitenkin lisättynä erityisin syihin perustuvalla määräajasta poikkeamisen mahdollisuudella. Kärjäoikeus katsoo, että määräaika jäsentää sekä kärjäoikeuden että sovittelijatuomareiden työtä ja velvoittaa menettelyyn osallistuvia lakimiehiä ottamaan huomioon hoidettavakseen ottamiensa asioiden säädetyn aikataulun. Kärjäoikeus katsoo, että sovitteluistunnon viivästymiset ovat kokeilun aikana olleet lähes poikkeuksetta seurausta lakimiesavustajien aikatauluista.

Pirkanmaan käräjäoikeus hyväksyy määräajan sisällyttämisen lakiin. Käräjäoikeus katsoo sen kuitenkin edellyttävän lainkäyttöhenkilökunnan riittävien resurssien turvaamista. Määräaika tulee voida noudattaa ilman, että käsittelijöiden jaksaminen vaarantuu tai muiden juttujen käsittely viivästyy. Käräjäoikeus toteaa, että kokeilun aikana syy käsittelyn aloittamisen viivästymiseen on useimmiten ollut asianosaisten tai heidän avustajiensa aikatauluissa. Lakiin kirjattavalla määräajalla ei yksinään pystytä takaamaan käsittelyn kiireellisyyden toteutumista, vaan se edellyttää asennemuutosta myös lakimiesavustajien keskuudessa.

Pohjois-Savon käräjäoikeus pitää ehdotettua kuuden viikon määräaika sopivana.

Espeen käräjäoikeus kannattaa esitettyä kuuden viikon määräaika sovitteluistunnon järjestämiselle. Käräjäoikeus kiinnittää kuitenkin huomiota siihen riskiin, että käsittelyn nopea aloittaminen saattaa lisätä käräjäoikeuteen tulevia juttuja, kun vanhemmat saavat asiansa nopeammin käsittelyyn tuomioistuimessa kuin lastenvalvojan luona. Tällainen kuluttaisi turhaan tuomioistuimen resursseja. On myös mahdollista, että sovitteluhakemus tehdään vain sen vuoksi, että halutaan asia nopeasti käsittelyyn ilman, että on todellista halukkuutta sovitteluun tai mietitty riittävästi, soveltuuko asia sovitteluun.

Oulun käräjäoikeus pitää ehdotettua kuuden viikon määräaika realistisena ja katsoo sen avulla olevan mahdollista sitouttaa myös lakimiesavustajat ottamaan paremmin huomioon huoltoriitojen sovittelun kiireellinen luonne. Käräjäoikeus korostaa nopeutta yhtenä sovittelun merkittävänä etuna oikeudenkäyntiin verrattuna. Käräjäoikeus katsoo, ettei lakiin kirjattu yleinen joutuisuusvelvoite riitä takaamaan sovittelumenettelyn nopeutta, kun tuomioistuimissa on muitakin kiireellisiksi määriteltäviä asiaryhmiä. Käräjäoikeus toteaa kokeilun osoittaneen, että sovitteluun voidaan päästä nopeasti, mikäli sovittelutyö on hyvin suunniteltu ja organisoitu.

Käräjäoikeus kiinnittää kuitenkin huomiota siihen, etteivät kuntien tarjoamat sovittelu-palvelut toimi kaikkialla samalla tavalla ja jonotusaika lastenvalvojan luokse voi olla hyvinkin pitkä. Tämän vuoksi on tärkeää seurata, ettei lyhyen määräajan vuoksi tuomioistuinsovitteluun ohjaudu sellaisia juttuja, jotka laatunsa puolesta voitaisiin ratkaista lastenvalvojan luona.

Rovaniemen hovioikeus painottaa sovittelun nopean järjestämisen tärkeyttä ja pitää tarpeellisena lyhyen määräajan kirjaamista lakiin. Hovioikeus ehdottaa säädökseen muotoilua ”viipymättä, kuitenkin viimeistään kuuden viikon kuluessa”.

Kymenlaakson käräjäoikeus katsoo, että kuuden viikon määräaika tulisi pidentää tai sitä ei tulisi kirjata lakiin, sillä tuomarit ymmärtävät muutoinkin asian joutuisuuden merkityksen. Määräaika aiheuttaisi aika ajoin ongelmia, mikäli asianosaisten muut työkiireet tai vuosilomat eivät ole hyväksyttäviä syitä määräajan pidentämiselle. Käräjäoikeudessa on myös muita kiireellisiä asioita. Sovittelu vaatii vetäjäkseen hyvin levänneen, rauhallisella mielellä olevan sovittelijatuomarin.

Helsingin käräjäoikeus vastustaa määräajan kirjaamista lakiin ja toteaa joutuisuusvaatimuksen sisältyvän jo nykyiseen tuomioistuinsovittelulakiin. Koska kokeilun aikana sovittelut on kyetty aloittamaan 1,5 kuukaudessa eikä joutuisuudessa siten ole ollut ongelmia, määräajan säätäminen lailla on tarpeetonta. Sen sijaan lakitekstiin voitaisiin kirjata, että istunto tulee järjestää ilman aiheetonta viivytystä. Hallituksen esityksen perusteluihin voitaisiin kirjata tavoiteaika istunnon järjestämiselle sekä niitä syitä, joita ei pidetä hyväksyttävänä syinä viivästykselle, kuten asiamiesten aikataulut. Istunnon järjestäminen edellyttää usein kuuden henkilön aikataulujen yhteensovittamista. Sovittelijan ja avustajan muut työkiireet eivät olisi peruste poiketa määräajasta, minkä vuoksi määräaika on varsin ankara.

Käräjäoikeus toteaa, että sovitteluun tulevat asiat ovat laadultaan ja kiireellisyysasteeltaan erilaisia. Hallituksen esityksen mukaan huoltoriidan sovittelu olisi aina kiireellinen, vaikka asian laatunsa perusteella ei sellainen olisikaan. Esimerkiksi vanhempien erosta on saattanut kulua jo pitkä aika.

Käräjäoikeus katsoo, että esityksessä olisi tullut pohtia lapsia koskevien riitojen käsittelyä kokonaisuutena ja miettiä asioiden käsittelyn kiireellisyysjärjestystä eri menettelyissä. Sovittelun kiireellisyyden korostaminen voi johtaa huoltoriitaoikeudenkäyntien käsittelyaikojen venymiseen. Käräjäoikeus kiinnittää huomiota myös siihen, että lastenvalvojen pitkät jonotusajat voivat johtaa siihen, että sinne muutoin ohjautuvat jutut tulisivat siirtymään tuomioistuinsovitteluun. Tästä seuraisi sovitteluasioiden määrän kasvu.

Vantaan käräjäoikeus pitää ehdotettua kuuden viikon määräaikaan liian tiukkana ja tavoitetta liian optimistisena kun huomioidaan se, että kokeilun aikana valtaosassa jutuista päätös sovittelusta on tehty kirjallisessa valmistelussa. Merkittävässä osassa näistä jutuista olisi todennäköisesti voitu päästä sovintoon valmisteluistunnossa. Vantaan käräjäoikeuden eri asiaryhmistä koostuva työ määrä on niin suuri, että määräajan noudattaminen tuottaisi todellisia vaikeuksia. Käräjäoikeus katsoo myös, ettei käräjäoikeudella ole mahdollisuutta jättää kalentereissa tilaa sovittelupäiville, koska hukkapäivien jättäminen nykyisillä resursseilla ei ole mahdollista. Käräjäoikeus on velvollinen huolehtimaan muidenkin asioiden ratkaisemisesta.

Asianajajaliitto pitää hyvänä sitä, että sovitteluistunto järjestetään pääsääntöisesti kuuden viikon määräajassa. Liito katsoo nopean puuttumisen huoltoriitaan estävän riitaisuuksien kroonistumista ja kriisiytymistä.

Asianajajaliitto katsoo, että myös lapsiprosesseissa tulee turvata osapuolten oikeus käyttää valitsemaansa asianajajaa eikä heitä tulisi velvoittaa luopumaan avustajan käytöstä aikataulu- tai muistakaan toissijaisista syistä. Asianajajaliitto epäilee, että hallituksen esityksen perusteluihin sisältyvä linjaus, jonka mukaan avustajan aikataulujen sopivuutta ei voida pitää sellaisena seikkana, jonka nojalla kuuden viikon määräaika voitaisiin ylittää, voi olla Euroopan ihmisoikeussopimuksen vastainen.

Asianajajaliiton käsityksen mukaan kokeilun aikana syynä viivästyksiin on ollut tuomioistuinten oma jutturuuhka eivätkä asianajajien aikataulut. Tuomioistuin on aikatauluongelmien vuoksi saattanut jopa kehottaa päämiestä saapumaan ilman avustajaa tai vaihtamaan avustajansa toiseen. Tällainen menettely ei edesauta ratkaisun saavuttamista

sovittelussa, sillä erityisesti lapsiriidoissa asiakassuhde kestää pitkään ja päämiehen ja avustajan välillä vallitsee erityinen luottamussuhde. Päämiehen kokemus avustajan vaihtoon liittyvästä painostuksesta johtaa myös siihen, että luottamus sovitteluun vähennee, mikä vaarantaa lakimuutoksen keskeiset tavoitteet.

Asianajajaliitto korostaa lakimiesavustajan tärkeää roolia sovittelussa. Hän on asiakkaansa juridinen neuvonantaja ja arvioi asiakkaansa kanssa, sopiiko asia sovitteluun. Lakimiesavustajista riippuu pitkälti se, tuleeko sovittelusta todellinen vaihtoehto oikeudenkäynnille. Lakimiesavustajan tehtäviin kuuluvat myös asiakkaan sitouttaminen sovinnon hakemiseen ja saavutettuun sovintoon.

Julkiset oikeusavustajat ry toteaa, että sovittelun joutuisuus on lapsen ja eroperheen etu. Yhdistyksen mukaan avustajat pyrkivät sovitteluistunnon nopeaan järjestämiseen. Yhdistys ei ota kantaa määräajan sopivaan pituuteen. Määräajasta tulisi kuitenkin voida poiketa avustajan muiden työkiireiden vuoksi. Yhdistys pitää todennäköisenä, että työtilanteeseen liittyvät viivästykset jäisivät poikkeuksellisiksi. Asiakkaalla on oikeus valita lakimiesavustajansa. Ellei tämä olisi käytännössä mahdollista, se johtaisi sovittelun esitymiseen, ellei asiakas ole valmis sovitteluun ilman avustajaa.

Talentia ry ei vastusta esitettyä määräaika ja katsoo, että sovittelun nopea toteuttaminen voidaan toteuttaa järjestämällä keskitetty ja ennakoiva päivystysjärjestelmä ja -verkosto.

Lakimiesliitto vastustaa lain tasoisen määräajan säätämistä, vaikkakin katsoo joutuisuuden olevan tärkeää. Liitto katsoo, ettei käsittelyn nopeus ole itseisarvo, jonka perusteella syrjäytetään henkilön oikeus valitsemansa oikeudenkäyntiavustajan käyttämiseen. Huoltoriitojen luonteen vuoksi on erittäin tärkeää, että sovittelussa oikeudenkäyntiavustaja nauttii osapuolen luottamusta.

Kun huoltoriito-oikeudenkäynnille ei ole asetettu aikarajoja, syntyy vaara siitä, että oikeudenkäynnissä ratkaistavat asiat saattaisivat viivästyä entisestään. Liitto katsoo, että sovitteluistunnon ajankohtaan vaikuttavat seikat tulevat parhaiten huomioitua tapauskohtaisesti ja yksilöllisesti arvioiden. Liitto esittää, että tuomioistuinsovittelulakiin kirjattaisiin ainoastaan, että istunto tulee järjestää viipymättä.

Tuomariliiton lausunto on samansisältöinen kuin Lakimiesliiton. Tuomariliitto ehdottaa kuitenkin, että lakiin kirjataan, että huoltoriidan sovittelu tulee järjestää erittäin joutuisasti tms.

Tampereen kaupunki pitää kuuden viikon määräaika lyhyenä ja ehdottaa määräajaksi vähintään kahta kuukautta sovittelupäätöksestä. Lyhyt määräaika aiheuttaa väistämättä sen, että lastenvalvojalle jonottavat asiakkaat siirtyvät sovitteluun, mikä ei ole tarkoituksenmukaista. Peruspalveluiden tulisi jatkossakin säilyä ensisijaisena palveluna eritilanteissa. Kovin nopea pääsy sovitteluun voi joissain tapauksissa johtaa vanhemmat päätöksiin, jotka eivät toimikaan, koska vanhemmat ovat vasta käsittelemässä eron aiheuttamia moninaisia tunteitaan eivätkä pysty kunnolla keskittymään lasten asioiden hoitamiseen.

3.7 Sovittelukoulutuksen järjestäminen

Hallituksen esityksessä tuodaan esiin välttämättömyys järjestää sekä tuomareille että asiantuntija-avustajille erityinen koulutus sovittelijan ja asiantuntija-avustajan tehtävään. Oikeusministeriö on kokeilun aikana järjestänyt tällaista koulutusta.

Lausunnoissa on yleisesti kiinnitetty huomiota erityisen sovittelukoulutuksen tarpeellisuuteen. Perusteena koulutuksen tarpeelle on nähty ennen muuta se, että tuomarin ja asiantuntija-avustajana toimivien henkilöiden perustyö poikkeaa sovittelijan toimenkuvasta.

Lausunnoissa painotetaan, että koulutuksen tulee olla riittävää ja sitä on järjestettävä riittävän usein. Koulutuksen tulee olla tuomareille ja asiantuntija-avustajille yhteistä. Espoon kärjäoikeus korostaa, ettei sovittelukoulutus saa vähentää tuomioistuimille suunnattavaa muuta koulutusta. Lausunnoissa katsotaan myös, ettei kertakoulutus riitä, vaan tulisi turvata jatkuva, säännöllinen täydennyskoulutus. Hyvänä on pidetty ajatusta vuosittaisesta sovittelun koulutuspäivästä.

Koulutukseen liittyen varsinkin sosiaalitoimen lausunnoissa on pidetty tärkeänä, että sovittelijatuomareille ja asiantuntija-avustajille tarjotaan työnohjausta.

Suomen Asianajajaliitto korostaa lisäksi, että sovittelijoina toimivilla tuomareilla tulisi olla vankka kokemus lapsioikeudellisten asioiden käsittelystä.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos katsoo, että sovittelijoille ja asiantuntija-avustajille tulee järjestää valtakunnallisesti yhdenmukainen, näyttöön perustuva erityiskoulutus erityisosaamisen ylläpitämiseksi. Lapsen oikeuksien ja lapsen kuulemista käsittelevän osuuden tulee sisältyä sovittelijoiden koulutukseen.

Espoon kaupunki pitää erittäin tärkeänä asiantuntija-avustajille ja tuomareille järjestettävää erityistä sovittelukoulutusta. Yhteinen koulutus luo takeita asiantuntijuuden sisällön valtakunnalliselle yhdenmukaisuudelle. Espoon kaupunki toteaa, että täytäntöönpanosovittelua ja perheasioiden sovittelua koskeva koulutus on jäänyt puutteelliseksi, mikä onkin heijastunut suoraan toiminnan laatuun. Sovittelukoulutus tuo lisää osaamista eroauttamisjärjestelmän kokonaisuuteen.

Lapsiasiavaltuutettu korostaa, että sovittelukoulutuksessa tulee tutustua riittävän syvällisesti lapsen oikeuksien sopimuksen periaatteisiin. Lisäksi tulisi pohtia erityiskoulutuksen järjestämistä koskien maahanmuuttajataustaisten perheiden eroja.

Lastensuojelun keskusliitto tuo esiin, että olisi tärkeää järjestää yhteistä koulutusta tuomioistuinten ja Asianajajaliiton kesken. Lisäksi mahdollisten yksityisten ammattiharjoittajien sitoutuminen koulutukseen tulisi varmistaa. Vuosittaisella täydennyskoulutuksella voitaisiin yhtenäistää käytäntöjä eri paikkakunnilla. Myös tuomioistuinten ja asiantuntija-avustajien säännölliset palaverit hyödyttäisivät toiminnan kehittämistä.

Tuusulan käräjäoikeus tähdentää koulutuksen perusteellisuutta. Sovittelu edellyttää erityisiä tietoja, taitoa ja kokemusta. Muutaman päivän koulutus ei ole riittävä, vaan tuomareiden tulisi antaa mahdollisuus erikoistua sovittelutehtäviin pidempikestoisen koulutuksen avulla.

Kymenlaakson käräjäoikeuden mukaan tuomarit tarvitsevat koulutusta etenkin työparina työskentelyyn asiantuntija-avustajan kanssa. Huoltoriitojen sovittelu vaatii erityistä sitoutumista uusiin työtapoihin.

Helsingin kaupunki/sosiaali- ja terveystieteiden palvelut pitää tärkeänä oikeusministeriön vastuuta maksuttoman sovittelukoulutuksen järjestämisestä. Koulutustarjonnan tulisi jatkua säännöllisesti myös menettelyn vakiintumisen jälkeen, jotta myöhemminkin mukaan tulevat asiantuntijat saavat koulutuksen.

3.8 Esityksen vaikutukset

Hallituksen esityksessä on arvioitu lakimuutosten taloudellisia ja muita vaikutuksia.

Vain osa lausunnonantajista on ottanut kantaa esityksen vaikutusarviointiin. Kokeilussa mukana olleet käräjäoikeudet ja sosiaalitoimet ovat tuoneet esiin kokeilussa saatuja hyviä tuloksia sekä sovittelumenettelyn etuja ja vaikuttavuutta. Kokeilun on katsottu tuoneen kokonaistyön säästöä käräjäoikeudelle ja kunnan sosiaalitoimelle. Ainoastaan Helsingin käräjäoikeus on katsonut, että sovittelu on tuomareille henkisesti kuluttavampaa kuin oikeudenkäynti ja todennut, ettei huoltoriitojen sovittelussa saatava työnsäästö ole verrannollinen riita-asioiden sovittelussa saavutettavaan työnsäästöön.

Vantaan käräjäoikeus on katsonut, että sovittelu tulisi todennäköisesti lisäämään käräjäoikeuksien työmäärää ja mahdollisesti viivästyttämään muiden asioiden käsittelyä.

Kymenlaakson käräjäoikeus on pitänyt arvioita käräjäoikeuksien kustannussäästöistä optimistisina ja katsonut, että suurimmat säästöt voidaan saavuttaa sosiaalitoimessa selvityspyyntöjen määrän laskiessa.

Lukuisat lausijat ovat olleet tyytyväisiä sosiaalitoimessa havaittuun kehitykseen. Väli-töntä ruuhkan tasoittumista on ilmennyt jo kokeiluvaiheessa. Espoon sosiaalitoimessa selvitysjonot on saatu kokeilun aikana purettua selvityspyyntöjen määrän vähentyessä. Samoin Helsingin sosiaalitoimessa selvityspyyntöt ovat kokeilun aikana vähentyneet.

Useat tuomioistuimet ovat kiinnittäneet huomiota siihen, että kuntien perus- ja sovittelupalvelujen ollessa ruuhkautuneita ja puutteellisia, hyvin toimiva sovittelupalvelu voi lisätä tuomioistuinten juttumäärää epätoivotulla tavalla. Tällaisen kehityksen estämiseksi kuntien tulisi saada palvelunsa toimiviksi. Myös oikeusministeriön tulisi edistää tätä yhteistyössä sosiaali- ja terveysministeriön kanssa.

Mannerheimin lastensuojeluliitto on katsonut, että lainvalmistelun yhteydessä tulisi vielä tehdä riittävän monipuolinen arvio eri vaihtoehtojen vaikutuksista lasten hyvinvointiin ja heidän oikeuksiensa toteutumiseen. Liiton mukaan lapsivaikutusten arviointi edellyttää hallituksen esityksessä esitettyä yksityiskohtaisempaa ja tarkempaa arviota siitä, miten lapsen oikeuksien sopimuksessa turvatut oikeudet toteutuvat sovittelussa.

Isät lasten asialla ry toteaa, että sovittelu kasvattaa osapuolten oikeudenkäyntikuluja, mikäli se epäonnistuu. Yhteiskunnalle saattaa tulla kustannusten säästöä lyhyellä aikavälillä, mutta pidemmän aikavälin tarkastelussa kustannukset voivat olla moninkertaiset, jos sovittelua pidetään ratkaisuna myös vieraannuttamiseen. Sovittelun toimivuutta ei tulisi arvioida yksin vahvistettujen sovintojen osuudella tai muulla vastaavalla kriteerillä. Sovittelutulosten toimivuutta tulisi seurata ennen kuin sovittelun toimivuutta voidaan aidosti arvioida.

3.9 Lapsen asema ja kuuleminen sovittelussa

Lapsiasiavaltuutettu ja usea muu lausunnonantaja on katsonut, ettei hallituksen esityksessä ole riittävästi käsitelty lapsen asemaa sovittelussa. Erityisesti on kiinnitetty huomiota siihen, ettei esityksessä ole lausuttu lapsen kuulemisesta sovittelussa. YK:n lasten oikeuksien sopimuksen perusteella lapsen osallisuus sovittelussa on katsottu tärkeäksi ja välttämättömäksi.

Mannerheimin lastensuojeluliitto katsoo, että lapsen edun selvittäminen edellyttää lapsen kuulemista. Jos lapsi on sovittelussa jollain tavoin mukana, hänelle tulee järjestää lapsen kehitysvaiheeseen soveltuva mahdollisuus ja tapa kertoa ajatuksistaan. Lapselle tulee varata tilaisuus tulla kuulluksi tapauskohtaisen harkinnan mukaan erotilanteessa ja niihin liittyvässä sovittelussa. Liiton näkemyksen mukaan hallitukseen tulisi sisältyä tarkastelu lapsen asemasta prosessissa.

Liito toteaa myös, että lapsinäkökulmaan liittyy velvollisuus tarjota sovittelussa mukana oleville lapsille ja nuorille riittävästi tietoa sovittelusta ja sen mahdollisista seurauksista. Tämä velvoite tulisi ottaa huomioon sovittelun järjestämisessä ja näkyä myös lainsäädännössä toiminnan järjestäjää velvoittavina säännöksinä.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos katsoo, että lapsen asemaa ja roolia tulee vahvistaa sovittelussa. Lapsen etua ei voida arvioida tapaamatta lasta ja pyrkimättä selvittämään, mikä on lapsen oma mielipide ja näkemys käsiteltävänä olevassa asiassa. Lapsella on oikeus myös saada tietoa häntä koskevasta prosessista ja siihen vaikuttavista asioista. THL katsoo, ettei lapsen osallisuutta ja sen eri ulottuvuuksia ole riittävästi huomioitu esityksessä.

THL katsoo, että kokeilun ohjausryhmän loppuraportissa on oikeansuuntaisesti kuvattu niitä periaatteita, joiden valossa tulee punnita lapsen oikeutta tulla kuulluksi ja lapsen oikeutta suojeluun. Loppuraportin ohjausvaikutus on kuitenkin heikko, minkä vuoksi

lapsen kuulemista tulisi käsitellä edes hallituksen esityksen perusteluissa. THL esittää, että lapsen asemaa tulisi vahvistaa sovittelussa sekä sisällyttää lapsen tapaaminen selkeäksi osaksi prosessia, mikäli tapaaminen ei ole lapsen edun vastaista.

Lastensuojelun keskusliitto toteaa, että lapsen edun arviointi erotilanteessa edellyttää lapsen mielipiteen selvittämistä. Riittäisessä erotilanteessa on riski, etteivät vanhemmat kykene välittämään lapsen näkemyksiä sovittelijalle. Lapsen omat näkemykset voivat tuoda olennaista informaatiota sekä vanhemmille, sovittelijalle että asiantuntija-avustajalle siitä, miten ratkaisut vaikuttavat lapsen arkeen, mistä asioista lapsen arjen sujuvuuden kannalta on sovittava ja toteuttaako sovittelussa aikaansaattava sopimus lapsen etua.

Liiton näkemyksen mukaan kokeilun ohjausryhmän loppuraportissa oleva ohjeistus lapsen kuulemisesta on hyvä työväline käytännön sovittelutoimintaa varten. Liitto yhtyy raportissa esitettyyn näkemykseen siitä, että lapsen kuulemiselle sovittelussa tulee olla selkeä, yksittäiseen sovitteluun liittyvä syy. Keskustelun on tuotava lisäarvoa sovitteluun ja lapsen edun arviointiin. Tärkeää on myös vanhempien tuki ja hyväksyntä kuulemiselle sekä sovittelijan vakuuttuneisuus siitä, ettei kuulemisesta koidu haittaa lapselle. Lapsen kuulemisen toteuttaminen vaatii ammattitaitoista punnintaa lapsen osallistumisoikeuden ja suojelun tarpeen välillä. Lapsen kuulemisen edellytysten arviointi on osa laajempaa kokonaisuutta lapsiystävällisen oikeuden toteuttamisessa.

Pelastakaa lapset ry pitää valitettavana esityksen lapsinäkökulman vähäisyyttä lapsen kuulemisen ja lapsen mielipiteen selvittämisen osalta. Yhdistys katsoo, ettei huoltajan välityksellä ilmaistuna lapsen mielipide ja hänen etunsa välity yhtä selvästi kuin henkilökohtaisesti kerrottuna, minkä vuoksi sovittelijan asema prosessissa korostuu. Yhdistys katsoo, että sovittelijan tulisi aktiivisin toimin pyrkiä sovittelussa nostamaan esiin kysymys lapsen kuulemisesta. Lapsen kuulemista koskeva kynnys tulisi pitää matalana.

Yhden vanhemman perheiden liitto ry katsoo, että lapsen kuuleminen tulisi ottaa osaksi sovittelua. Sovitteluun ohjautuvissa asioissa vanhemmat ovat poikkeuksetta erimielisiä lastensa asioista, mikä velvoittaa huoltolain nojalla lasten kuulemiseen. Lapsella on suuri tarve keskustella perheen asiasta. On tärkeää, että lapsi huomaa, että aikuiset ottavat perheen haasteet vakavasti. Pienenkään lapsen kuuleminen ei ole ongelma lapsen kasvun ja kehityksen asiantuntijalle. Lapsen kuulemisen tulisi tapahtua lapsen kotona, jolloin se olisi lapselle vähiten stressaavaa ja sopusoinnussa uuden sosiaalihuoltolain kanssa.

Lapsiasiavaltuutettu katsoo, että lapsen edun arvioinnissa yksi osatekijä tulee olla – aina, jos mahdollista – lapsen oman mielipiteen selvittäminen. Lapsiasiavaltuutettu pitää hyvänä, että lapsen asemaa ja kuulemista on kokeilussa pohdittu, mutta ei ole riittävää, että näkemykset lapsen asemasta on kirjattu vain loppuraporttiin. Lapsen asemaa sovittelussa koskevan arvion pääkohdat tulisi kirjata myös hallituksen esityksen perusteluihin.

Lisäksi lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain uuteen 3 a lukuun tulisi lisätä pykälä asiantuntija-avustajan tehtävästä lapsen mielipiteen selvittämisessä. Lakiin tulee kirjata velvoite selvittää lapsen mielipide sovittelussa sekä tiedottaa prosessista lapselle. Vielä lakiesityksessä tulee tuoda esille lapsen mielipiteen merkitys lapsen edun arvioinnissa.

Tapaamisesta ja mielipiteen selvittämisestä voitaisiin poiketa lapsen hyvin nuoren iän perusteella (kaikkein pienimmät lapset) ja silloinkin vain, jos mielipiteet on prosessin muissa vaiheissa riittävästi selvitetty ja dokumentoitu tai kuuleminen katsotaan muutoin olevan ilmeisesti lapsen edun vastaista. Lapsella tulisi olla myös oikeus kieltäytyä keskustelusta sekä vaatia, että keskustelu jää vain sovittelijan ja asiantuntija-avustajan tietoon. Keskustelua tarkoittava päätöksen tulisi aina perustua tapauskohtaiseen, kuulemisesta johtuvien hyötyjen ja haittojen punnintaan lapsen edun näkökulmasta. Asiantuntija-avustajan tulisi ammattitaitonsa vuoksi ensisijaisesti vastata keskustelun etenemistä.

Lapsiasiavaltuutettu pitää tärkeänä, että vanhempia sitoutetaan keskusteluun lapsensa kanssa siten, että he kuuntelevat lapsensa toiveita ja ajatuksia. Erityisesti riitaisissa erotilanteissa vanhemmat eivät kuitenkaan ehkä kykene välittämään lapsen näkemyksiä sovittelijalle. Lapsen oikeuksien kannalta ei ole perusteltua, että lapsen näkemysten selvittäminen jää sovittelussa pääasiassa tai yksinomaan vanhempien vastuulle.

Lapsen osallistumisoikeutta ja hänen oikeuttaan suojeluun joudutaan sovittelussa punnitsemaan vastakkain. Lapsiasiavaltuutettu painottaa, ettei suurin riski lapsen kannalta kuitenkaan ole vastentahtoisessa kuulemisessa, vaan siinä, että mielipide jää selvittämättä.

Kuulemisessa on noudatettava lapsiystävällisiä toimintatapoja ja hyödynnettävä asiantuntija-avustajan ammattitaitoa. On toivottavaa, että kuuleminen tapahtuu lapsiystävällisessä tilassa eli yleensä tuomioistuimen ulkopuolella. Kokemuksia lasten kuulemisesta sovittelussa tulee kerätä tulevaisuudessakin. Vanhemmille tulee heti menettelyn alussa kertoa lapsen kuulemisen mahdollisuudesta. Samoin lapselle tulisi tiedottaa mahdollisuudesta keskustella asiantuntija-avustajan kanssa.

3.10 Menettelyn toteutumisen seuranta

Erittäin monessa lausunnossa on esitetty, että menettelyn toteutumista tulee seurata.

Monet käräjäoikeudet ja osa muistakin lausunnonantajista ovat olleet huolissaan siitä, etteivät sosiaalitoimen peruspalvelut erovanhemmille kaikilla paikkakunnilla toimi tarkoitetulla tavalla, minkä vuoksi vanhemmat saattavat ratkaisun saantia nopeuttaakseen tarpeettomasti tuoda asiansa tuomioistuinsovitteluun sen sijaan, että kääntyisivät lastenvalvojan puoleen. Tämän vuoksi on ehdotettu, että asiamäärien kehittymistä seurataan,

jotta voidaan havaita, jos vanhempien tuomioistuimelle tekemät suorat sovitteluhakemukset lisääntyvät voimakkaasti. Jos näin tapahtuu, asian suhteen pitää ryhtyä toimenpiteisiin.

Seuranta on esitetty myös toiminnan kehittämiseksi ja alueellisten eroavaisuuksien ja epäyhtenäisten käytäntöjen välttämiseksi. Moni lausunnonantaja on toivonut lisäksi sovittelun pitkäaikaisten vaikutusten ja sopimusten pysyvyyden selvittämistä seurannan avulla. Tampereen kaupunki esittää, että lakiin sisällytetään konkreettinen esitys seurannan järjestämisestä.

Helsingin kaupungin sosiaali- ja terveystalvet on painottanut kunnille maksettavien korvausten seuranta, koska korvausten riittävydestä ei vielä ole luotettavaa tietoa.

Vantaan kärjäoikeus on tyytymätön siihen, ettei kokeilun loppuraportissa ole kattavaa selvitystä siitä, millaisista tapauksista sovinnot ovat muodostuneet ja onko sovitteluun ohjautunut pääasiassa juttuja, jotka olisi sovittu valmisteluistunnossa tuomarin johdolla.

3.11 Eropalveluiden kehittäminen kokonaisuutena

Monissa lausunnoissa on kiinnitetty huomiota siihen, että eropalveluita tulisi kehittää kokonaisuutena. Moni on todennut kunnallisten sovittelu- ja muiden eropalvelujen hajanaisuuden ja riittämättömyyden. Hyvin yleisesti on tuotu esiin, että eroavilla vanhemmilla tulisi jo varhaisessa vaiheessa ensisijaisesti olla mahdollisuus turvautua toimiviin kunnallisiin palveluihin. Tuomioistuinsovittelun tulisi olla viime sijainen vaihtoehto suhteessa muuhun palveluntarjontaan.

Lausunnoissa katsotaan myös, että vaikka sovittelu on omiaan vähentämään eroihin liittyviä ongelmia, se ei ole yksin riittävä ratkaisu. Asiantuntija-avusteisen huoltoriitojen sovittelumallin kehittäminen ei yksin riitä, vaan eropalveluita tulee kehittää kokonaisuutena. Oikeusministeriön ja sosiaali- ja terveysministeriön tulisi toimia yhteistyössä kokonaisvaltaisen eroauttamisjärjestelmän luomiseksi.

3.12 Muita kehittämisehdotuksia

Lakimiesliitto ja tuomariliitto toteavat huoltoriitoja koskevan lainsäädännön jääneen pahasti jälkeen yhteiskunnan kehityksestä. Monista lapsen edun kannalta tärkeistä asioista ei ole lainkaan sääntelyä. Esimerkkeinä liitot tuovat esiin tapaamisoikeuden rajoittumisen vain biologisiin vanhempiin, valvottuja ja tuettuja tapaamisia koskeva sääntelyn puuttumisen ja huollosta erotetun vanhemman tiedonsaantioikeuden perustumisen pelkästään oikeuskäytäntöön. Liitot vaativat, että lapsia koskevien riitojen sääntelyä aletaan järjestelmällisesti ajanmukaistaa ja kehittää myös muilla osa-alueilla.

Liitot ovat lisäksi katsoneet, että ennen hallituksen esityksen jättämistä eduskunnalle tulisi vielä pohtia tuomioistuinsovittelulain 13 §:n mukaisen salassapitovelvollisuuden ja 16 §:n mukaisen vetoamiskiellon suhdetta lapsen etuun. Liitot esittävät harkittavaksi, että lakiin tulisi nimenomainen säännös siitä, että lapsen etu ohittaa salassapitovelvollisuuden ja vetoamiskiellon lapsen edun niin vaatiessa.

Helsingin käräjäoikeus esittää, että myös oikeudenkäynnissä pyydettyä, sosiaali-toimen olosuhdeselvityksen laatimiselle tulisi asettaa määräaika, esim. 4 kuukautta.

Kymenlaakson käräjäoikeus kyseenalaistaa voimassa olevassa tuomioistuinsovittelulain 5 §:ssä osapuolille annetun mahdollisuuden vaikuttaa asiantuntija-avustajan henki-löön.

Vantaan käräjäoikeus katsoo, että tulisi harkita kunnallisen perheasiainsovittelun sää-tämistä pakolliseksi.

Lapsiasiavaltuutettu pitää toivottavana, että sukupuolinäkökulma otettaisiin huomioon valittaessa työpäri hoitamaan kulloistakin tapausta.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos katsoo, että laissa tulisi säätää asiantuntija-avustajan velvollisuudesta väkivaltariskin arvioinnin tekemiseen.

Jyväskylän kaupunki esittää, että asiantuntija-avustajan nimikettä tulisi selkeyttää. Kaupunki esittää tilalle asiantuntijasovittelijan käsitettä, mikä olisi omiaan lisäämään asetelman tasapuolisuutta suhteessa käräjätuomariin ja vähentäisi sekaannusta laki-miesavustajan termin kanssa.

Hämeenlinnan kaupunki esittää harkittavaksi, voisiko sovittelun aloittaa, vaikka vain toinen vanhemmista olisi siihen alun perin suostuvainen.

Yhden vanhemman perheiden liitto katsoo, että asiantuntija-avustaja tarvitaan myös huoltoriitaoikeudenkäynteihin.

Miessakit ry katsoo, että sovittelussa olisi muistettava myös sukupuolijakauman vaiku-tus. Neuvottelijoiden sukupuolijakauma tulisi ottaa huomioon asiantuntija-avustajia rek-rytoitaessa ja sovittelijatuomareita valittaessa. Sikäli kuin tämä ei ole mahdollista, tulee sovitteluistunnon henkilökunnan olla perehtynyt miehen kohtaamiseen asiakastilanteis-sa. Mieserityisen dialogisuuden taito olisi enemmän kuin toivottavaa.

Asianajajaliitto esittää lausunnossaan harkittavaksi sovittelumenettelyn laajentamista siten, että sovittelijaksi voitaisiin tuomioistuinten toimesta nimetä myös sovittelukoulu-tuksen käyneitä asianajajia.

OIKEUSMINISTERIÖ
JUSTITIEMINISTERIET

ISSN-L 1798-7105
ISBN 978-952-259-321-4 (PDF)

Oikeusministeriö
PL 25
00023 VALTIONEUVOSTO
www.om.fi

Justitieministeriet
PB 25
00023 STATSRÅDET
www.jm.fi